

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Zemědělská politika v procesu rozšiřování EU
Agricultural policy in the process of EU enlargement

Student: Monika Škodíková
Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Staníčková

Ostrava 2011

Zadání bakalářské práce

Student: Monika Škodíková

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6210R004 Eurospráva

Téma: Zemědělská politika v procesu rozšiřování EU
Agricultural Policy in the Process of EU Enlargement

1. Úvod
2. Teoretická východiska Společné zemědělské politiky EU
3. Společná zemědělská politika a nové členské státy EU
4. Dopady rozšiřování na zemědělský sektor EU
5. Závěr
Seznam použité literatury
Seznam zkratek
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Přílohy

Odborná literatura:

CINI, M.; BORRAGAN, N. *European Union Politics*. 3. vyd. New York: Oxford University Press, 2010. 520 s. ISBN 978-0-19-954863-7.

EUROPEAN COMMISSION. *Pocketbook on Candidate and Potential Candidate Countries*. 1. vyd. Brussels: European Commission, 2010. 246 s. ISBN 978-92-79-14233-8.

NEUMANN, P. *Společná zemědělská politika Evropské unie – vznik, vývoj, reformy, mezinárodní komparace*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2004. 66 s. ISBN 80-245-0814-1.

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Staníčková

Datum zadání: 26. listopadu 2010

Datum odevzdání: 11. května 2011

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně“.

V Ostravě dne 11. 5. 2011

.....

Monika Škodíková

Děkuji Ing. Michaele Staničkové za trpělivost, ochotu, odborné konzultace a vedení bakalářské práce.

Obsah

1 Úvod.....	2
2 Teoretická východiska Společné zemědělské politiky	4
2.1 Důvody vzniku a poslání politiky.....	4
2.2 Utváření SZP EU.....	5
2.3 Cíle, principy a nástroje.....	12
2.4 Financování SZP EU	16
3 Společná zemědělská politika a nové členské státy Evropské unie.....	21
3.1 Role zemědělství v procesu rozšiřování Unie	21
3.2 Přístupová jednání v oblasti zemědělství a podmínky pro vstup do EU	23
3.3 Potenciál dalšího rozšiřování EU a možné dopady v oblasti zemědělství.....	31
4 Dopady rozšiřování na zemědělský sektor EU	36
4.1 Zemědělský sektor EU	36
4.2 Zemědělský sektor v původních členských státech.....	39
4.3 Zemědělský sektor nových členských států	42
5 Závěr	49
Seznam literatury	51
Seznam zkratk	
Seznam tabulek a grafů	
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
Seznam příloh	
Přílohy	

1 Úvod

Tématem bakalářské práce je zemědělská politika v procesu rozšiřování Evropské unie. Společná zemědělská politika je nejstarší a zároveň nejdražší politikou Evropské unie. Kořeny sahají až k Římské smlouvě z roku 1958, prakticky se však začala realizovat až od roku 1962. Hlavním cílem Společné zemědělské politiky bylo zvýšit produktivitu zemědělství a dosáhnout potravinové soběstačnosti, jelikož v 50. letech 20. století trpěla Evropa nedostatkem potravin a byla závislá na jejich importu. Zájmy jednotlivých států Evropského hospodářského společenství se přitom v mnohém dobře doplňovaly. Zatímco Itálie produkovala středozezemské plodiny, severské země byly zaměřeny na živočišnou výrobu a Francie se těšila z vysokých výnosů obilí. Nabízel se tak společný postup v zemědělství: byl zřízen jednotný trh se zemědělskými produkty a členské státy začaly uplatňovat princip preference Společenství, který měl chránit domácí výrobce před zahraničními konkurenty. Výdaje na podporu zemědělství začaly být hrazeny ze společných zdrojů, z rozpočtu Evropského společenství.

Prioritou Společné zemědělské politiky bylo vybudovat moderní a soběstačné zemědělství s regulovaným trhem, který měl zajišťovat stabilitu cen potravin a příjmů zemědělců. Po 40 letech fungování Společné zemědělské politiky byly původní cíle splněny a došlo k růstu blahobytu v zemích západní Evropy. Vzhledem k rychle rostoucí nadprodukcí hlavních zemědělských produktů však byla Společná zemědělská politika kritizována, jelikož si žádala rostoucí finanční náklady. Poklesla i konkurenceschopnost evropských výrobců a v důsledku těchto nepříznivých událostí bylo nutné Společnou zemědělskou politiku reformovat, avšak pouze reformy prováděné od 90. let 20. století představují zásadní pokus o její rekonstrukci. Reformy Společné zemědělské politiky však probíhají i nadále, a i přes všechny snahy o její revizi zůstává Společná zemědělská politika klíčovým a nejnákladnějším odvětvím Evropské unie.

V současné době musí Společná zemědělská politika čelit dopadům z rozšiřování Unie, které si vyžádalo a v budoucnosti ještě vyžádá značné finanční náklady. Mezi starými a novými členskými státy existují výrazné rozdíly. Většina nových členských států je chudší než státy původní. Rozšířením Unie o dalších 12 zemí tedy došlo k prohloubení rozdílů mezi členskými zeměmi, avšak zemědělství v nových členských státech má velký význam z hlediska rozlohy, podílu na HDP i zaměstnanosti obyvatel.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat teoretická východiska Společné zemědělské politiky Evropské unie, popsat roli zemědělství v procesu rozšiřování Unie a charakterizovat zemědělský sektor v Evropské unii, jak v původních, tak nových členských státech, a v neposlední řadě popsat, jaké mělo rozšíření Unie dopad na zemědělský sektor.

Bakalářská práce je rozdělena do tří tematických kapitol. První, teoretická kapitola, je věnována základní charakteristice Společné zemědělské politiky, důvodům vzniku a poslání této politiky, dále historickému vývoji od počátku evropské integrace a souvisejícím reformám, cílům, principům a nástrojům. V této kapitole je také nastíněno financování Společné zemědělské politiky, jelikož její rozpočet zaujímal již od počátku značnou část celkového rozpočtu a výdajů Evropské unie.

Druhá kapitola je zaměřena na Společnou zemědělskou politiku a nové členské státy Evropské unie. Obsahem této kapitoly je vymezení role zemědělství v procesu rozšiřování Unie, přístupová jednání v oblasti zemědělství, a také podmínky pro vstup do Evropské unie. Druhá kapitola je také věnována kandidátským státům i potenciálním kandidátským státům v rámci jejich agrárního sektoru.

V poslední, třetí kapitole, je věnována pozornost charakteristice zemědělského sektoru Evropské unie, jak v původních členských státech Evropské unie, tak i charakteristice zemědělského sektoru nových členských zemí. Závěrem této kapitoly je shrnutí, jaký mělo rozšíření Evropské unie dopad na zemědělský sektor, a jakým směrem se má Společná zemědělská politika v budoucnosti ubírat.

2 Teoretická východiska Společné zemědělské politiky

Společná zemědělská politika (SZP) je nejstarší politikou *Evropské unie (EU)*. Zemědělství se vždy pokládalo za nejdiskutovanější oblast při utváření evropské integrace. I přesto, že prošlo řadou změn, patří ještě stále k nejaktuálnějším a nejkontroverznějším oblastem společného zájmu všech 27 členských států Evropské unie.

2.1 Důvody vzniku a poslání politiky

Zemědělský sektor hrál již od počátku budování evropské integrace mimořádně důležitou roli. Její obecnou prioritou byla po letech poválečné obnovy snaha o dosažení nárůstu zemědělské výroby tak, aby došlo k zajištění potravinové soběstačnosti členských států. V té době trpěla Evropa nedostatkem většiny potravinových výrobků, které byly navíc velice drahé, jejich kvalita byla špatná a výběr omezený¹. Jelikož po druhé světové válce nebyly státy schopny zajišťovat svou zemědělskou produkci, bylo nutné vytvořit účinné mechanismy, které by umožňovaly plynulé dodávky potravin. Tyto mechanismy podporovaly vnitřní ceny formou garantovaných cen zemědělských produktů, které jsou i v současnosti vyšší než ceny světové. Dalším opatřením bylo uvalení vysokých cel na dováženou produkci, což mělo za následek zdražení dováženého zboží. Export se začal podporovat tak, aby mohla být zemědělská produkce *Evropského hospodářského společenství (EHS)* konkurenceschopná na zahraničních trzích.

Hlavní důvody pro vznik SZP měly **ekonomické a politické faktory**. Na rozdíl od průmyslové výroby, u které lze přesně stanovit objem výroby, je zemědělská produkce ovlivňována přírodními podmínkami (živelné pohromy, záplavy apod.), které však předpokládat nelze, nebo kterým lze jen těžko vzdorovat. K politickým faktorům patřilo úsilí zakladatelů EHS o zajištění výživy obyvatelstva, o podporu zakládání rodinných firem, o rozvoj zemědělské výroby i v odlehlých částech regionu, o stabilizaci příjmů, resp. důchodů zemědělců, a tím dosažení srovnatelné životní úrovně obyvatelstva ve městech i na venkově.

Značný vliv na začlenění zemědělské politiky do integračních procesů měla Francie. Ta byla nejvýznamnějším zemědělským producentem mezi zakládajícími státy EHS. Ve francouzském zemědělském sektoru pracovala v padesátých letech pětina průběžně schopného obyvatelstva, což mělo značný ekonomický a sociální dopad². Přijetím Společné zemědělské

¹ Staníčková, 2008, str. 4.

² http://www.valtr.wz.cz/spolecne_regionalni_politiky_EU_soubory/slide0001.htm, 2003.

politiky Francie dále podmiňovala svůj souhlas se zavedením volného trhu s průmyslovými výrobky, na kterém mělo zájem hlavně Německo. Vytvořením společného zemědělského trhu a preferencí komunitárních výrobků se Německo vzdalo levnějších zemědělských výrobků ze třetích zemí. Na základě kompromisního řešení³ byla formulována Společná zemědělská politika.

Díky SZP došlo k rozvoji zemědělské výroby a členské státy dosáhly produkční soběstačnosti. Zemědělci měli zajištěny stabilní příjmy a těšili se ze slušné životní úrovně, z odstraňování výkyvů na trhu, a spotřebitelé měli relativně levné potraviny. Současně SZP odlehčila deficitům obchodních bilancí členských zemí EHS⁴ a zajistila rovnoměrné pokrytí zemědělské výroby na celém území EHS. Evropa začala dohánět *Spojené státy americké (United States of America - USA)* na poli intenzivního zemědělského hospodářství. **Technologický a ekonomický rozvoj umožnil překonat většinu původních omezení zemědělského sektoru.** Související informace týkající se charakteristiky zemědělského sektoru EU jsou součástí přílohy č. 1.

2.2 Utváření SZP EU

První pokusy o vytvoření zemědělské integrace byly již na počátku 50. let 20. století. Tyto snahy však byly neúspěšné, jelikož mnoho zemí odrazoval záměr výrazně institucionalizovat spolupráci. Tyto země se také obávaly vzniku silného nadstátního řízení, který by prosazoval zájmy silnějších zemí. U méně vyspělých odvětví jako je zemědělství, ve kterém řada zemí trvala na obhajobě národních pozic, se vysoký stupeň integrace jevil prozatím jako nereálný. Po opuštění myšlenky jednotného zemědělského trhu Francie podala návrh alespoň na vznik společných koordinovaných trhů pro některé hlavní výrobky. Usilovala o sblížení cen, racionalizaci výroby a harmonizaci vzájemného obchodu. Avšak ani tuto variantu se nepodařilo realizovat. Další pokusy byly zúženy na otázky případné liberalizace evropského zemědělského obchodu řešené prostřednictvím *Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (Organization for Economic Cooperation and Development - OECD)*.

³ Náhrada za souhlas s volným pohybem průmyslových výrobků.

⁴ Evropské zemědělství se lišilo tím, že každý členský stát Společenství měl komparativní výhodu při výrobě určitého statku, z toho důvodu pro ně tedy byla aplikace SZP přínosná.

Už z první fáze vývoje zemědělské integrace vyplynulo, že půjde o **mimořádně složitý proces**, který bude úspěšný pouze po delší přípravě a nalezení vyváženého přístupu zúčastněných zemí.

Vývoj SZP a její reformy

Ačkoli byla Společná zemědělská politika ustanovena již 25. července 1958 *Římskou smlouvou*⁵, kterou podepsala Francie, Německo, Itálie a země Beneluxu⁶, fungovat začala až od roku 1962. Dohoda o fungování byla velmi těžkým úkolem, neboť bylo nezbytné osvobodit zemědělský obchod od cel a kvót, a nahradit je systémem jednotných podpor pro celé Společenství. Rovněž musely být zajištěny rovné podmínky konkurence, a také byla zavedena vysoká cla vůči zemědělským dovozcům ze třetích zemí. Pro splnění cílů Smlouva zmiňovala i dva nástroje, jak těchto cílů dosáhnout. Jednak založením společných organizací trhu pro jednotlivé zemědělské komodity, a dále založením příslušného fondu⁷. Stejná pravidla měla platit ve všech členských zemích a měla být odstraněna veškerá diskriminace některého z členských států.

SZP splnila do 80. let značnou část cílů, které si na počátku stanovila: zvýšení produktivity zemědělství a životní úrovně zemědělské komunity, stabilizace trhů a plynulé zásobování. Avšak kritikou SZP se stala rychle rostoucí nadprodukce hlavních zemědělských produktů. Některé se sice podařilo za poměrně vysoké ceny vyvážet do třetích zemí, avšak větší část muselo *Evropské společenství (ES)* dále uskladnit nebo zlikvidovat. Důsledkem tohoto stavu byla rostoucí výše nákladů SZP, které v roce 1985 dosáhly částky 20,4 miliard ECU, což představovalo 73,25 % rozpočtu ES⁸. Také poklesla konkurenceschopnost evropských výrobců. V důsledku toho byla navržena řada možností, jak reformovat SZP, avšak **pouze reformy prováděné od 90. let představují zásadní pokus o její rekonstrukci.**

⁵ Smlouva o založení Evropského společenství; základní charakteristiky SZP definovány ve čl. 33 odst. 1 Smlouvy o založení Evropského společenství.

⁶ Společenství Belgie, Nizozemska a Lucemburska.

⁷ Evropský zemědělský záruční a orientační fond, založen roku 1962 jako hlavní součást rozpočtu EU Zdrojem financování fondu byly nezávislé zdroje (cla při importu z třetích zemí, vyrovnávací dávky při importu zemědělských výrobků, podíl na dani z přidané hodnoty) a také příspěvky členských států podle velikosti jejich *hrubého domácího produktu (HDP)*.

⁸ Neumann, 2004, str. 20.

Krise z nadvýroby měla být vyřešena tzv. *Mansholtovým plánem*⁹, který byl zveřejněn v roce 1968. Bohužel však tento plán neměl úspěch, jelikož obsahoval radikální opatření na likvidaci začínajících přebytků a zefektivnění činnosti farem. Navrhoval restrukturalizaci zemědělství, která měla být založena na podpoře odchodu starých a méně úspěšných zemědělců z odvětví. Stále rostoucí náklady, ekologické dopady a externí tlaky vedly v 2. polovině 80. let k *dílčí reformě SZP*. ES se obávalo, že by jej mohla SZP dovést až k bankrotu. Přebytečná výroba končila v intervenčních skladech, neboť zemědělci nebyli nuceni svou výrobu přizpůsobovat poptávce¹⁰. Proto byla zavedena opatření, která měla snížit výrobu a nabídku zemědělských produktů. A mimo to byl přijat tzv. **komplexní balíček**, který udával, že růst výdajů v zemědělství nesmí překročit 74 % meziročního HDP celého Společenství¹¹.

Roku 1986 došlo k zásadnímu obratu. Bylo zahájeno **Uruguayské kolo jednání Všeobecné dohody o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT)**, které kladlo důraz na liberalizaci obchodu se zemědělstvím. Proti evropskému systému byly USA, protože díky němu klesl jejich podíl na světovém trhu s obilninami ze 47 % na 32 %. Bylo požadováno odbourání ochranných cel a podpor poskytovaných zemědělcům v ES, které bylo ochotno přijmout navržené principy liberalizace za podmínky, že k nim bude docházet postupně. Po několika neúspěšných jednáních byl v roce 1992 dosažen kompromis¹² mezi ES a USA. Formálně však byla dohoda završena roku 1994 založením *Světové obchodní organizace (World Trade Organization - WTO)* a uzavřením Uruguayského kola GATT.

V roce 1992 byl přijat balíček opatření, tzv. *McSharryho reforma*¹³, která kladla za cíl snížení přímé cenové podpory (intervenčních cen), kompenzaci snížení intervenčních cen zemědělcům přímými platbami¹⁴, snižování výrobních kvót u mléčných výrobků, podporu

⁹ Pojmenován po *Siccu Mansholtovi*, který byl na konci 60. let viceprezidentem Evropské komise a zodpovídal za oblast SZP.

¹⁰ Kritická situace byla především na trhu s mlékem a mléčnými výrobky; V roce 1983 byly intervenční sklady zaplaveny 1,1 miliónem tun mléka a „hora“ másla dosáhla až 700 tisíc tun.

¹¹ Maštálek, Čuba, Hurta, 2010, str. 7.

¹² Závěrečné dohody obsahovaly několik klíčových ustanovení o zemědělství pro všechny signatářské země, které se zavázaly do roku 2000 snížit množství vývozních poskytovaných podpor o 21 %. Byly zakázány klouzavé dávky uvalené na dovážené zboží, které měly být nahrazeny systémem fixních cel. Dále se tyto státy zavázaly ke snížení domácích podpor poskytovaných zemědělcům o 20 % v porovnání s referenčním obdobím 1986 – 1988, což znamenalo pro EU postupné odbourávání subvencí. To by však znamenal pro dosud chráněné evropské zemědělce šok, a proto si EU vymohla výjimku z povinného snižování subvencí pro přímé platby zemědělcům. Reforma SZP tedy spočívala v přechodu od systému podpor závislých přímo úměrně od množství produkce k systému vyplácení přímých plateb, které jsou poskytovány zemědělcům nezávisle na množství produkce, které je schopen dodat na trh.

¹³ Podle tehdejšího komisaře pro zemědělství, kterým byl *Ray MacSharry*.

¹⁴ Podmíněno uváděním půdy do klidu.

odchodu starších zemědělců a využívání zemědělské půdy pro jiné účely¹⁵. Tato reforma zásadně ovlivnila pěstování obilovin a produkci hovězího masa, méně pak ovlivnila výrobu mléka, másla, jehněčího masa a tabáku, a ostatních oblastí se dotkla jen okrajově nebo vůbec.

Ke klíčovým změnám, směřujícím k naplnění stanovených cílů, patřilo:

- snížení garantovaných cen, aby se přiblížily cenám na světovém trhu, a následnému zavedení kompenzačních plateb zemědělcům, v důsledku poklesu jejich příjmů,
- poskytování subvencí v oblasti pěstování obilovin bylo podmíněno povinným uvedením půdy „do klidu“¹⁶,
- omezování objemu výroby v oblastech, jejichž export není konkurenceschopný,
- podpora odchodu starších zemědělců do předčasného důchodu,
- zavedení agroekologických opatření¹⁷,
- podpora programů rozvoje venkova.

Svůj hlavní účel McSharryho reforma splnila, ES realizovalo své závazky přijaté v rámci jednání GATT. Podíl zemědělství na rozpočtu EU klesal, a také došlo k výraznému snížení zásob, které byly uskladněny v intervenčních skladech. Došlo ke zlepšení tržní rovnováhy u nejproblematictějších produktů, zlepšil se i vývoj příjmů farmářů, a snížil se tlak na růst spotřebitelských cen. Avšak tato reforma přinesla i nárůst složitosti systémů SZP: vzrostly prostředky na přímé platby a doprovodná opatření. Rozdělování podpor a přírůstky důchodů zemědělců zůstaly velmi nerovnoměrné podle velikosti farem i jednotlivých zemí¹⁸.

Další reformu SZP přinesla *Agenda 2000* v roce 1997, která byla předložena na základě očekávaného přijetí nových členů EU a na základě nového finančního rozpočtu EU pro období 2000-2006. Komise původně navrhovala, aby výdaje na SZP v tomto období nepřesáhly 40,5 mld. EUR. Některé členské země však byly proti, a proto byla tato horní hranice mírně navýšena a výdaje neměly přesáhnout částku 42,5 mld. EUR¹⁹. Konečná verze reformy SZP byla přijata na zasedání rady v Berlíně roku 1999. **Cílem reformy** bylo podpořit konkurenceschopnost evropských zemí snížením cenových podpor, zaručit životní úroveň

¹⁵ Agroturistika, zalesňování apod.

¹⁶ Byl to zásadní krok, který měl vést k omezení orné půdy a celkové nabídce obilí na trhu EU.

¹⁷ Stimulace zemědělců k omezování používání umělých hnojiv a pesticidů, finanční podpora opatření, směřujících k zlepšení venkovského prostředí.

¹⁸ Neumann, 2004, str. 26.

¹⁹ Fojtíková, Lebieczik, 2008, str. 14.

zemědělcům a podpořit jejich tržní orientaci, důraz se kladl také na kvalitu potravin, ekologické cíle, a novým cílem se stala péče o rozvoj venkova.

Zemědělská politika se rozdělila na dva pilíře. První pilíř se orientoval na zemědělskou produkci a druhý na podporu rozvoje venkova.

Hlavní zásady reformy SZP v rámci Agendy 2000:

- nižší cenové podpory měly vést ke zvýšení konkurenceschopnosti²⁰,
- slušná životní úroveň zemědělců - snížení dotací mělo být zčásti kompenzováno zvýšením přímých plateb,
- posílení postavení EU v mezinárodním obchodě, podpora tržní orientace na větší trhy,
- důraz kladen na kvalitu a nezávadnost potravin²¹,
- začlenění cílů ochrany životního prostředí do SZP - členské státy musí podnikat odpovídající opatření na ochranu životního prostředí (ŽP),
- nový rámec rozvoje venkova s cílem zachovat evropské kulturní dědictví,
- zjednodušení SZP v oblasti legislativ.

Nejdůležitější změna, kterou tato reforma přinesla, bylo **přenesení těžiště SZP k neekonomickým aspektům**, jako je nezávadnost potravin a jejich kvalita, ochrana přírody, rozvoj venkovských oblastí, zacházení se zvířaty²². Bohužel, ani reformy v rámci Agendy 2000 neslavily mnoho úspěchu. Ještě před očekávaným rozšířením EU o deset nových členských zemí byl roku 2003 zhodnocen průběh této reformy a byla navržena její další úprava²³.

Reforma z roku 2003 – tzv. „*nová SZP*“²⁴“ značně změnila způsob podpory zemědělců. Podle nových pravidel zemědělci i nadále dostávají přímé platby, aby měli zajištěné stabilní příjmy, ty už však nezávisí na objemu produkce. Zemědělci navíc musejí respektovat normy na ochranu životního prostředí, zajištění bezpečnosti potravin, rostlinolékařské normy a normy na zachování dobrých životních podmínek zvířat. Těm, co stanovené podmínky nedodrží, se sníží přímé platby.

²⁰ To mělo vést k následnému omezení tržní podpory cen o 15 % u obilovin a 20 % u hovězího masa. V letech 2005–2006 došlo k 15 % snížení dotací i v mléčné výrobě.

²¹ Reforma bere v potaz zvýšený zájem spotřebitelů o to, zda jsou potraviny kvalitní a bezpečné, zda není při jejich výrobě poškozováno životní prostředí a zda se s hospodářskými zvířaty zachází ohleduplně.

²² Fojtíková, Lebedzik, 2008.

²³ Vstoupila v platnost v roce 2005 s tím, že si členské státy mohly tento termín odložit nejpozději do roku 2007.

²⁴ Reformu vypracoval tým komisaře pro zemědělství *Franze Fischler*.

Hlavními zásadami nové zemědělské politiky byly:

- respektování standardů na úrovni farmy, týkající se ochrany životního prostředí, kvality a bezpečnosti potravin, welfare zvířat a dobré zemědělské praxe, tzv. **cross compliance**²⁵,
- zemědělský poradenský systém, tzv. **audit farem**²⁶,
- zavedení jednotné platby na farmu a odstranění vazby podpor na zemědělskou produkci tzv. **decoupling**²⁷,
- vyjmutí půdy z produkce, tzv. **set aside**²⁸,
- **modulace**, neboli zvýšení finančních prostředků na rozvoj venkova,
- **finanční disciplína** (degresivita), která klade za cíl snižování prostředků pro SZP,
- **posílení rozvoje venkova** v oblastech kvality potravin, welfare zvířat a nových technologií pro zpracování potravin, podpora mladých farmářů a zpracovatelů,
- další reformy v sektorech obilovin, tvrdé pšenice, rýže, škrobových brambor, energetických a bílkovinných plodin, ořechů, sušeného krmiva, mléčných výrobků aj.

I přesto, že tyto reformy pomohly EU adaptovat se na celosvětovou liberalizaci trhu, nezabývaly se vzniklými nerovnostmi. Nejznamenější rozdíly byly mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi, byly zde velké nerovnosti mezi farmáři a také skutečnost, že levná průmyslová produkce je podporována na úkor kvality potravin.

Změny²⁹ pokračovaly v roce 2004, kdy byl změněn systém financování SZP. Pro finanční perspektivu 2007-2013 byly nově po vzoru dvou pilířů SZP určeny dva fondy: *Evropský zemědělský záruční fond* a *Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova*.

²⁵ Platby závisí na splnění určitých standardů a ne na objemu produkce. Celkem bylo zavedeno 19 legislativních předpisů, např. ochrana životního prostředí, nezávadnost a kvalita potravin, udržování půdy v dobrém stavu, apod. Při porušení standardů hrozí farmářům pokuta.

²⁶ Jedná se o dobrovolný poradenský systém pro zemědělce, kteří dostanou přímou podporu ve větší výši než 15 000 EUR za rok.

²⁷ Znamená jednotnou platbu oproti několika plateb. Jde o nastavení takového systému podpory, který má zajistit primární údržbu krajiny, před samotnou produkcí potravin.

²⁸ Povinné ukládání orné půdy do klidu na 10 % základní výměry orné půdy po dobu 10 let, vyjma ekologických hospodářství.

²⁹ <http://www.euroskop.cz/8924/17093/clanek/zemedelstvi/>, 2011.

Mezi další významné reformy, které je třeba zmínit, patří **reforma roku 2008**, tzv. „*health check SZP*“³⁰. Tato reforma vede k modernizaci, zjednodušení a zefektivnění SZP, a za její pomoci lze zemědělskou politiku připravit na nové problémy, ale i příležitosti, jako je např. změna klimatu. Na zemědělské podniky se vztahuje méně omezení, a proto mohou lépe reagovat na situaci na trhu a řešit problémy nové doby. Ruší se požadavek nechávat 10 % obdělávatelné půdy ladem, mléčné kvóty se zvyšují, a do roku 2015 se zruší úplně. Tržní intervence se používá už jen jako nouzový prostředek v případě, že ceny klesnou na neudržitelně nízkou hodnotu. Také se omezují přímé platby zemědělcům a finanční prostředky směřují do fondu rozvoje venkovských oblastí.

Byly schváleny dílčí úpravy a drobnější zásahy do určitých mechanismů SZP, jako jsou přímé platby a systém modulace; oddělení podpor od produkce, změny v odvětví společného trhu s mlékem a mléčnými výrobky včetně postupného odstraňování kvót na mléko; nové priority v oblasti rozvoje venkova. Neřeší tedy budoucnost SZP a její financování (včetně vývozních subvencí, přímých plateb a požadavků ze strany WTO) po roce 2013, pouze vyzývá k tomu, aby se tím v následujícím období Komise i Rada vážně zabývaly.

I přes tuto reformu se Společná zemědělská politika neustále mění a vyvíjí. Některé státy se snaží zachovat protekcionismus evropských zemědělců, avšak i přes tuto snahu byla dosažena dohoda, která pomalu přesouvá zemědělství směrem k běžnému podnikání.

Nové změny týkající se SZP jsou z roku 2009, v podobě tzv. *Lisabonské smlouvy*³¹. V oblasti zemědělství se dopady Lisabonské smlouvy projeví v zavedení řádného legislativního přístupu – Rada spolu s Evropským parlamentem bude rozhodovat kvalifikovanou většinou, v oblasti pravidel hospodářské soutěže vztahujících se **na zemědělskou produkci a obchod se zemědělskými produkty, dále pro oblast společné**

³⁰ Kontrola stavu zahrnovala novelu nařízení, dle bývalé komisařky pro zemědělství a rozvoj venkova *Mariann Fischer Boelové* měla tato prověrka SZP připravit zemědělce na situaci, kterým měly v následujícím období čelit, například změny klimatu.

³¹ Vstoupila v platnost 1. 12. 2009. Smlouva mění stávající zakládající smlouvy EU (Smlouvu o EU, Smlouvu o založení ES, která je nově nazvána Smlouvou o fungování EU a Smlouvu o založení Evropského společenství pro atomovou energii). Přináší zásadní změny primárního práva EU, ruší dosavadní pilířovou strukturu, přiznává EU právní subjektivitu, zavádí funkce stálého předsedy Evropské rady a vysokého představitele Unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Také výrazně posiluje roli *Evropského parlamentu (EP)* a národních parlamentů, přehledněji vymezuje rozdělení pravomocí mezi Unií a členskými státy a ujednocuje rozhodovací postupy, přičemž rozšiřuje hlasování kvalifikovanou většinou v Radě.

<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/zahranicni-vztahy/cr-a-evropska-unie/lisabonska-smlouva/>, 2010.

organizace zemědělských trhů a oblast vypracování a provádění SZP a společné rybářské politiky. Oproti tomu zůstává doposud stávající systém rozhodování u stanovení cen, podpor, dávek a množstevních omezení, a dále stanovení a přidělení rybolovných práv³². V oblasti společné rybářské politiky je oblast **zachování biologických mořských zdrojů** vyjmuta ze sdílené pravomoci EU a členských zemí a svěřena do výlučné pravomoci EU³³. Při rozhodování o rozpočtu se již nebude rozlišovat mezi povinnými a nepovinnými výdaji. Do rozhodování o přímých platbách Evropský parlament vstupovat nemohl, avšak u rozhodování o nepovinných výdajích jako je například podpora venkova, činit mohl. Lisabonská smlouva dává pravomoc EP spolurozhodovat o všech typech výdajů.

2.3 Cíle, principy a nástroje

Cíle SZP

Hlavní cíle SZP byly vymezeny *Římskou smlouvou* v r. 1957. Vytvářejí široký komplex, který zahrnuje **ekonomickou, sociální a politickou oblast**. Základní cíle SZP byly definovány následovně:

- 1) Zvýšit produktivitu zemědělství pomocí technického rozvoje, racionálního rozvoje zemědělské výroby optimálním využitím výrobních činitelů, zejména pracovní síly.
- 2) Zajistit životní úroveň zemědělcům, a to cestou zvyšování jejich osobních důchodů.
- 3) Stabilizovat trhy se zemědělskou produkcí.
- 4) Zaručení plynulého zásobování všech obyvatel čl. zemí zemědělskými produkty.
- 5) Zajistit dodávky zemědělských produktů spotřebitelům za přiměřené ceny.

Ekonomické cíle byly soustředěny na zvýšení produktivity práce prostřednictvím rozšiřování technického pokroku a optimalizaci využívání výrobních faktorů, především pracovní síly.

Sociální cíle jsou ovlivňovány vysokou mírou solidarity. Cílem je zajištění spravedlivé životní úrovně zemědělců, a to zvýšením jejich příjmů a zabezpečením přiměřené ceny při dodávkách spotřebitelům.

Mezi **politické cíle** se řadí požadavky na stabilizaci trhu, která by vedla k odstranění výkyvů na vnitřním potravinovém trhu a vytvoření podmínek potravinové soběstačnosti.

³² V těchto případech bude Rada rozhodovat bez konzultace s Evropským parlamentem.

³³ EU má výlučné oprávnění k ochraně ryb a zachování biologických zdrojů moře, ať už uvnitř EU, nebo při uzavírání mezinárodních smluv.

V souvislosti s původními cíli SZP a jejich realizaci lze říci, že sice představovaly vnitřně sporný, avšak z hlediska ES zpočátku potřebný nástroj ekonomické a sociální stabilizace zemědělské oblasti. Jejich naplnění si vyžádalo značné finanční náklady, avšak systém nadstátních zásahů prosazující tyto cíle, se ukazoval v realitě poválečné Evropy jako ekonomicky a politicky přijatelnější, oproti nejisté vidině dlouhodobé rovnováhy dosahované v zaostalé zemědělské výrobě pouze tržními nástroji, a spojené s riziky častých ekonomických výkyvů a rostoucí sociální diferenciací³⁴. Rozpory obsažené v cílech SZP vedly k nutnosti přistoupit k procesu jejich reforem.

I přes rozdílnost původních zájmů, motivy členských států ES a někdy také sporně nastavených cílů, přispěla SZP k rozvoji zemědělské výroby a zajistila soběstačnost v zemědělské produkci.

Principy SZP

Aby byly dosaženy cíle SZP, které byly formulovány v *Římské smlouvě*, bylo nutné zpracovat mechanismus regulace produkce i odbytu, který by zároveň zohledňoval kurzové výkyvy národních měn členských států ES. Mechanismus byl založen na třech hlavních principech, které v zásadě fungují dodnes.

- 1) Princip jednotného trhu;**
- 2) Princip komunitární preference;**
- 3) Princip finanční solidarity.**

První princip předpokládá v EU existenci volného pohybu zemědělských produktů mezi členskými státy jako součást celkového *jednotného vnitřního trhu (JVT)*, na kterém jsou vyloučena všechna běžná ochranná opatření prováděná v zahraničním obchodě. Byla odstraněna cla, kvóty a opatření s obdobným účinkem (např. národní dotace)³⁵.

Druhý, preferenční princip, upřednostňuje zemědělské produkty vyrobené v členských zemích EU před zahraničními. Evropští zemědělci byli chráněni před konkurenčními dovozy ze třetích zemí, které byly nabízeny levněji, prostřednictvím uvalení tzv. dovozní dávky (dovozního cla) na tyto výrobky. To představovalo rozdíl mezi nižší cenou na světovém trhu a vyšší cenou na trzích ES. Také byl podporován vývoz zemědělské produkce ze zemí ES na světové trhy a zvýšila se životní úroveň lidí pracujících v zemědělství.

³⁴ Neumann, 2004, str. 11.

³⁵ Souvisí s cenovými rozdíly v EU.

Z **třetího principu** vyplývá, že se financování SZP společně účastní všechny členské státy. Díky tomuto principu přispívají na SZP nejen zemědělské státy, ale i ty průmyslové. Podle rozdílné situace zemědělského sektoru jednotlivých států jsou z hlediska SZP některé země čistými přispěvateli, např. Německo, které přispívá do rozpočtu EU nejvíce, a jiné země jsou naopak čistými příjemci peněžních prostředků, např. Francie, která získává z dotací na zemědělskou politiku největší podíl. Jde tedy o financování ze společného rozpočtu EU, do něhož všechny členské státy přispívají na úhradu nákladů Společné zemědělské politiky a zároveň využívají jejích výhod.

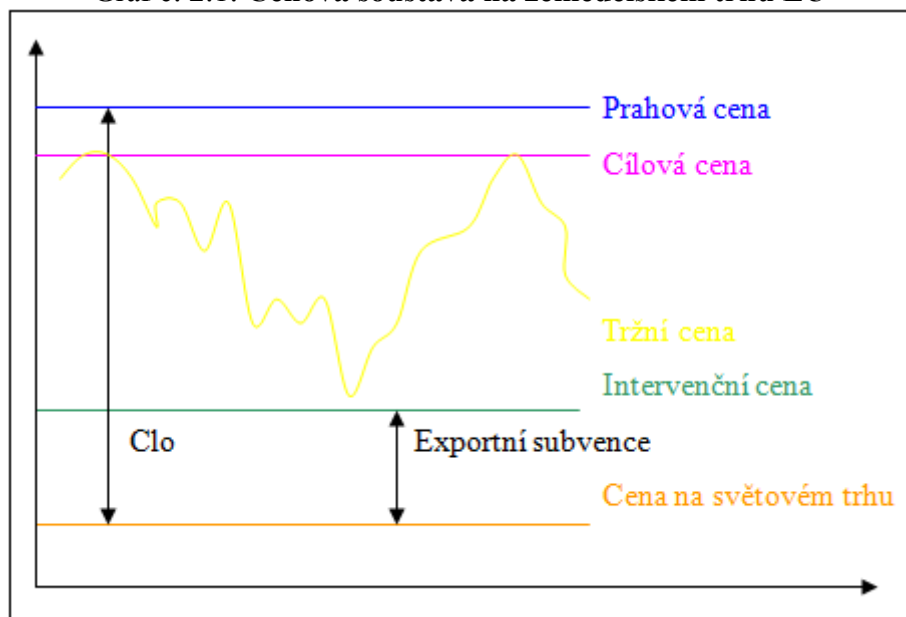
S druhým principem souvisejí **cenové mechanismy**, které platí v EU. Základ tvoří **cílová cena** (indikativní, základní, orientační nebo referenční) - je to cena, za kterou se daná komodita prodává na vnitřním trhu ES. Tato cena pokrývá náklady a běžnou úroveň zisku na produkci příslušného zemědělského výrobku v oblastech s nejvyššími náklady. Slouží jako vodítko pro zemědělce při jeho rozhodování o objemu a struktuře výroby. Zajišťuje srovnatelnou životní úroveň zemědělcům a dostatečně zásobený trh.

Intervenční cena (minimální garantovaná) je odvozena od cílové ceny a nachází se pod její úrovní. Je to cena, kterou má garantovanu zemědělec; v případě nízké poptávky Společenství garantuje, že za ni vykoupí produkci od zemědělce. Zajišťuje tedy výrobci minimální důchod.

Od cílové ceny je odvozena i **prahová cena** (mezní), která představuje minimální cenu, za kterou lze dovézt konkurenční výrobek ze třetích zemí do EU v důsledku vysokých dovozních cel na zemědělské výrobky.

Vzhledem k uskutečněným reformám SZP se od roku 1992 přechází ke snižování regulovaných cen a k jejich postupnému sbližování s úrovní cen světových. V grafu č. 2.1 je názorně zobrazena cenová soustava uplatňovaná na zemědělském trhu EU.

Graf č. 2.1: Cenová soustava na zemědělském trhu EU

Zdroj: <http://www.asz.cz/cs/analyzy-a-preklady/spolecna-zemedelska-politika-a-její-budoucnost.html>, 2008, str. 3

Nástroje společné zemědělské politiky

Hlavním nástrojem jsou *Společné tržní organizace (Common Market Organisations – CMO)*³⁶. Jejich účelem je regulovat nabídky výrobků tak, aby nedocházelo k jejich kolísání a tím i cen placených zemědělským výrobcům, ale ani ke kolísání cen, které hradí zpracovatel nebo konečný spotřebitel za nákup těchto výrobků. K tomuto účelu slouží různé nástroje, např. produkční kvóty, intervenční nákupy a podpora soukromého skladování, kvóty pro import či export, exportní subvence nebo záruky.

Společné tržní organizace byly do roku 2008 rozděleny podle typu produktu do čtyř skupin. **První skupinu CMO** tvořila *tržní organizace se zaručenými minimálními cenami a zaručeným odbytem*, která nakupovala přebytky a sloužila jako ochrana proti lacinějším dováženým produktům³⁷. **Druhá skupina CMO** nevyžadovala podporu, ale zajišťovala ochranu domácího trhu³⁸. **Třetí skupina CMO** byla vytvořena pro produkty, u nichž se EU zavázala neměnit dovozní cla, a výkyvy cen byly kompenzovány přímými platbami³⁹.

³⁶ Soubor pravidel, týkající se různých zemědělských produktů.

³⁷ Týká se 70 % zemědělské produkce, jako např. obilovin, rýže, cukru, mléka a mléčných výrobků, hovězího a telecího maso a olivového oleje. Některé produkty, např. obiloviny, olivový olej a hovězí maso, mají nárok na další, tzv. přímou platbu.

³⁸ Uplatňuje se téměř u 25% produkce, Ochranu proti nižším cenám u zahraniční konkurence zajišťuje proměnlivá dovozní dávka, která je od roku 1995 označovaná jako specifické clo. Jde o vejce, víno, květiny, mnoho druhů ovoce a zeleniny.

³⁹ Uplatňují se zhruba u 2 % produkce. Jde např. o řepku a luštěniny.

Do **čtvrté skupiny CMO** patřila plošná podpora, která se vyplácela na jednotku obdělávané půdy nebo na vyprodukovaný objem výroby⁴⁰.

Od července 2008 existuje jednotná *Společná organizace zemědělských trhů*. Cílem jejího zřízení je zefektivnit a zjednodušit SZP, která bude prospěšná nejen pro zemědělce, ale i pro potravinářský průmysl nebo veřejnou správu. Sjednocením jednotlivých CMO se mají zjednodušit pravidla pro intervence, standardy kvality a standardy pro marketing, soukromé skladování, pravidla pro importy a exporty, konkurenci, státní pomoc apod.

2.4 Financování SZP EU

SZP patřila přes 40 let k nejdůležitějším celoevropským politikám. Vzhledem k tomu její rozpočet zaujímal značnou část celkového rozpočtu a výdajů Evropské unie, jelikož přebíral úlohu vnitrostátních politik a také výdajů na zemědělství. Problematikou byla vysoká náročnost SZP na finanční stránku rozpočtu EU.

Do roku 2006 byl tedy terčem kritiky SZP vysoký podíl výdajů, což je dokázáno v grafech v příloze č. 2. V rámci finanční perspektivy, jež byla součástí Agendy 2000, zaujímal finanční podpora SZP v jednotlivých rozpočtových letech téměř 45% - 46% podíl na celkových výdajích EU. Reforma financí je vyžadována i ze strany WTO. Na Summitu WTO v Hongkongu z roku 2005 bylo po EU požadováno do roku 2010 částečně, a do roku 2013 zcela odbourat vývozní subvence, a zároveň zrušit celní zátěž pro většinu produktů, které se dovážejí do EU z padesáti nejchudších zemí světa.

Evropský zemědělský záruční a orientační fond

Společná zemědělská politika je financována prostřednictvím zdrojů evropského rozpočtu. V roce 1962 byl k tomuto účelu vytvořen zvláštní fond – *Evropský zemědělský záruční a orientační fond (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF)*, který fungoval do roku 2006. Prostřednictvím tohoto fondu měla být podněcována zemědělská výroba, mělo být zajištěno podporování cen a zemědělcům měly být garantovány stabilní příjmy. Později měl fond také přispívat k podpoře restrukturalizace zemědělství v EU.

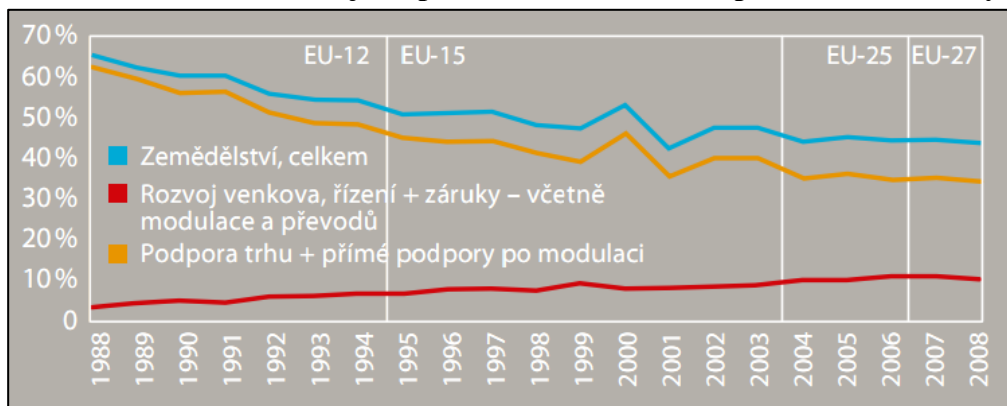
Prostředky do EAGGF plynuly z variabilních poplatků, daní z cukru a glukózy a odvodů zemědělců. Výdajová část fondu od roku 1964 tvořila 2 sekce. První část byla **záruční sekce** a pokrývala zhruba 95 % výdajů na SZP. Prostředky měly sloužit k úhradě

⁴⁰ Uplatňuje se asi u 1% produkce, jako je len, chmel apod.

intervenčních opatření, vývozních subvencí, k úhradě přímých plateb a také k financování programů na podporu rozvoje venkova. Oblasti hrazeny záruční sekci měly v evropském rozpočtu charakter povinných výdajů. Tato sekce plnila významnější roli ve financování SZP než druhá část EAGGF, kterou tvořila **orientační sekce**. Touto částí fondu byly financovány dlouhodobé strukturální změny v zemědělství. Podíl na celkových výdajích fondu činil cca 5 %. Prostředky byly například vynakládány na modernizaci zemědělství a přestavbu venkova, na zvyšování kvalifikace mladých zemědělců, dále pak na podporu zpracování a odbytu zemědělských produktů. Za cíl kladlo přispění ke snížení regionálních disparit v Evropě a podpoření regionálního rozvoje.

Bez ohledu na reformy je SZP evropskou politikou s nejvyšším stupněm integrace, a v rozpočtu EU představuje značnou část. Tento podíl se nicméně snížil z téměř 70 % v 80. letech 20. století na 34 % pro období 2007 až 2013, což odráží rozšíření odpovědnosti EU na další oblasti, úspory nákladů vyplývající z reforem a nové zaměření na rozvoj venkova, na které bude přiděleno v témže období 11 % rozpočtu⁴¹. Klesající trend, který lze názorně vidět z grafu č. 2.2, se projevuje i nadále, ale i přesto představují výdaje na SZP oblast, do níž plyne největší část společných zdrojů.

Graf č. 2.2: **Zemědělství jako procento celkového rozpočtu EU - závazky**

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2008, str. 18

Finanční perspektiva na období 2000-2006

Finanční rámec na období 2000-2006 byl schválen na zasedání Evropské rady v Berlíně již v březnu roku 1999 na základě *Agendy 2000 – pro silnější a širší Unii*.⁴² V daném rozpočtovém období byla zohledněna reforma SZP, kladl se důraz na politiku hospodářské a sociální soudržnosti, předstupní strategie i budoucí rozšíření EU a jeho předpokládané důsledky. Šlo o rozšíření financování zemědělství o politiku rozvoje venkova

⁴¹ http://europa.eu/pol/agr/index_cs.htm, 2011.

⁴² Dokument vypracovaný Evropskou komisí a předložený v červenci 1997.

a o nový *Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - SAPARD⁴³)* pro kandidátské země EU.

Následující tabulka č. 2.1 zobrazuje finanční perspektivu pro období 2000-2006, kde první kapitola – **Zemědělství**, skutečně dokazuje svůj vysoký podíl na rozpočtu EU. Výdaje na zemědělství pravidelně pokrývaly okolo 45 % rozpočtu EU. Celková suma pro období 2000–2006 činila 745 725 mil. EUR⁴⁴.

Tabulka č 2.1: **Finanční perspektiva na období 2000-2006**
(v mil. EUR a cenách roku 1999)

Položky na závazky	EU - 15				EU - 25			2000-2006
	r. 2000	r. 2001	r. 2002	r. 2003	r. 2004	r. 2005	r. 2006	
1. Zemědělství	41 738	44 530	46 587	47 378	49 305	50 431	50 575	330 544
2. Strukturální operace	32 678	32 720	33 638	33 968	41 035	41 685	42 932	258 656
3. Vnitřní politiky	6 031	6 272	6 558	6 796	8 722	8 967	9 093	52 439
4. Vnější vztahy	4 627	4 735	4 873	4 972	5 082	5 093	5 104	34 486
5. Správa	4 638	4 776	5 012	5 211	5 983	6 154	6 325	38 099
6. Rezervy	906	916	676	434	442	442	442	4 258
7. Předvstupní pomoc	3 174	3 240	3 328	3 386	3 455	3 455	3 455	23 493
8. Vyrovnávací platby	1645	-1 645	0	0	1 410	1 299	1 041	3 750
Celkem	93 792	97 189	100 672	102 145	115 434	117 526	118 967	745 725

Zdroj: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/tabulka-FP-2000-2006_pdf.pdf, 2004; vlastní úprava

Finanční perspektiva na období 2007-2013

Od roku 2007 probíhá financování SZP prostřednictvím dvou fondů, které byly nově vytvořené, a z nichž každý financuje jeden ze dvou pilířů SZP. Jedná se o *Evropský zemědělský záruční fond (European Agricultural Guarantee Fund - EAGF)* a *Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (European Agricultural Fund for Rural Development - EAFRD)*.

EAGF financuje např. náhrady při vývozu zemědělských produktů do třetích zemí, intervence zaměřené na stabilizaci produktů do třetích zemí, přímé platby zemědělcům stanovené v rámci SZP, informační a podpůrné akce ve prospěch zemědělských produktů na vnitřním trhu Společenství a ve třetích zemích.

⁴³ Napomáhá kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů, při zavádění *acquis communautaire*, které se vztahují k SZP, strukturálním změnám v jednotlivých zemědělských sektorech.

⁴⁴ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/tabulka-FP-2000-2006_pdf.pdf, 2004.

EAFRD poskytuje finanční prostředky na zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví, také na zlepšení životního prostředí a krajiny, kvality života ve venkovských oblastech a diverzifikaci hospodářství venkova.

V květnu 2006 byla schválena konečná podoba finanční perspektivy EU na období 2007-2013, která byla dosažena po složitých jednáních. Unii byla vymezena částka **864 316 mil. EUR**⁴⁵, což představuje 1,048 % HND EU⁴⁶. Přičemž více než třetina této částky je určena na regionální politiku EU.

Následující tabulka č. 2.2 obsahuje konečnou podobu finančního rámce na období 2007-2013. Jak je z tabulky zřejmé, téměř 70 % výdajů rozpočtu směřovalo do Společné zemědělské politiky. Poprvé v historii však nebylo nejvíce finančních prostředků vyčleněno na SZP a zároveň se snížily výdaje na tuto politiku v průběhu programovacího období a došlo k postupnému narůstání výdajů na politiku soudržnosti.

Tabulka č 2.2: **Finanční perspektiva na období 2007-2013**
(v mil. EUR a cenách roku 2004)

Položky na závazky	r. 2007	r. 2008	r. 2009	r. 2010	r. 2011	r. 2012	r. 2013	2007-2013
1. Udržitelný růst	51 267	52 415	53 616	54 294	55 368	56 876	58 303	382 139
2. SZP*	54 985	54 322	53 666	53 035	52 400	51 775	51 161	371 344
3. Občanství, svoboda, bezpečnost a právo	1 199	1 258	1 380	1 503	1 645	1 797	1 988	10 770
4. EU jako globální hráč	6 199	6 469	6 739	7 009	7 339	7 679	8 029	49 463
5. Správní náklady	6 633	6 818	6 973	7 111	7 255	7 400	7 610	49 800
6. Náhrady	419	191	190	0	0	0	0	800
Celkem	120 702	121 473	122 564	122 952	124 007	125 527	127 091	864 31

Pozn.: * Ochrana přírodních zdrojů a hospodaření s nimi, z toho výdaje související s trhem a přímé platby.

Zdroj: http://www.euroskop.cz/gallery/55/16798-6_financi_ramec_2007_2013.pdf, 2006; vlastní úprava

Na počátku Společná zemědělská politika umožnila Společenství stát se nezávislým během velmi krátké doby. Avšak postupem času se SZP stala velmi nákladnou záležitostí, jelikož ceny zemědělských produktů byly na evropském trhu velmi vysoké oproti cenám světovým. Řada reforem v roce 1992 napravila tuto situaci snížením garantovaných cen⁴⁷ a zavedením celé škály doprovodných opatření. Během prvních let existence EU představovala SZP velkou část celkových rozpočtových výdajů, někdy i více než dvě

⁴⁵ V cenách roku 2004.

⁴⁶ <http://www.euroskop.cz/8905/sekce/financi-perspektiva-2007-2013/>, 2006.

⁴⁷ Kompenzací jsou přímé platby zemědělcům.

třetiny⁴⁸. V současné době činí náklady cca 55 miliard EUR ročně, což představuje 40 % celkového rozpočtu EU, avšak méně než 0,5 % HDP EU. Dochází k průběžnému snižování podílu výdajů na Společnou zemědělskou politiku v rámci HDP EU. SZP byla už několikrát reformována za účelem dosažení lepšího rozdělování a lepší kontroly výdajů. Do roku 2013 byly náklady na SZP reálně zmrazeny.

⁴⁸ <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/s/spolecna-zemedelska-politika-szp/1000711/5401/>, 2010.

3 Společná zemědělská politika a nové členské státy Evropské unie

Když se EU rozšířila o země střední a východní Evropy⁴⁹ (SVE) a Balkánské země⁵⁰ v letech 2004 a 2007, byl to pro Unii velký úspěch, ale také výzva, neboť to pro ni znamenalo rozšíření prostoru míru, stability, demokracie v Evropě a rozšíření trhů, dále také vytvoření nových obchodních příležitostí a uvedení rychle rostoucích ekonomik na jednotný trh, což vedlo k posílení evropské ekonomiky. EU je nyní největší hospodářskou oblastí světa. Současná EU má dnes 27 členských států s téměř 500 miliony obyvateli, pro něž představuje bezpečnější, prosperující a mocnější Evropu. S rozšiřováním se počítalo již od počátku vzniku EHS. S přijetím nových členů se však mění i EU.

3.1 Role zemědělství v procesu rozšiřování Unie

Charakteristika evropského zemědělství

Zemědělství v současné době neznamená pouze zemědělskou prvovýrobu, zpracování zemědělských produktů a výrobu kvalitních a bezpečných potravin. Kromě podpory lesního a vodního hospodářství jsou také dalšími prioritami zajištění rozvoje venkova, odpovídající životní úrovně zemědělců, stabilizace agrárních trhů, zachování kulturní krajiny a ochrana a zlepšování životního prostředí. V Evropě pokrývají lesy a zemědělská půda převážnou většinu evropského území a značným způsobem ovlivňují prosperitu venkovských hospodářství a utváření venkovské krajiny. V zemědělství je i nadále kladen velký důraz na udržitelný hospodářský růst. **Zemědělci zde plní širokou škálu úloh**, od produkce potravin a dalších zemědělských produktů až po kultivaci krajiny, ochranu přírody a její využití v rámci cestovního ruchu.

Evropa je předním vývozcem a zároveň největším světovým dovozcem potravin⁵¹. Dovážené produkty pocházejí především z rozvojových zemí. Zemědělský sektor EU využívá bezpečné a čisté metody produkce šetrné k životnímu prostředí, které zaručují kvalitní produkty splňující požadavky spotřebitelů. Také slouží venkovským společenstvím. Kromě produkce potravin zajišťuje i zachování krajiny jako místa, kde se žije a pracuje.

⁴⁹ Česká republika (ČR), Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko (2004), Bulharsko, Rumunsko (2007).

⁵⁰ Kypr, Malta (2004).

⁵¹ http://ec.europa.eu/agriculture/capexplained/index_cs.htm, 2010.

Agrární sektor v původních členských zemích EU

V EU-15⁵² poklesl za posledních 30 let počet zemědělských podniků cca o 40 %⁵³, počet osob zaměstnaných v zemědělství klesl téměř o více než 50 % a tento trend i nadále pokračuje. Středomořské členské státy mají vysoký počet zemědělských podniků, z nichž většinu tvoří malé farmy. Více než polovina zemědělských podniků v EU-15 je italských nebo španělských. Celkových 79 % z celkové využitelné zemědělské půdy zaujímá Francie, Španělsko, Německo, Velká Británie a Itálie. Díky vysokému podílu na celkové využitelné zemědělské půdě Francie zaujímala největší rozlohu orné půdy.

Ve starých členských státech převažují farmy rodinného charakteru se specifickou úlohou vlastnictví a mezigeneračními souvislostmi. Tyto země se také vyznačují daleko větší hustotou zalidnění, což ovšem souvisí s problémem nedostatku vhodné zemědělské půdy. To vše přispívá ke specifickým podmínkám pro činnosti v zemědělském sektoru, které se odlišují od podmínek v nových členských zemích EU. Zemědělskou činností se v zemích EU-15 zabývá cca 14 mil. osob. Venkovské oblasti v těchto zemích zaujímají zhruba 80 % celkového území, ve kterém žije cca 25 % celkové populace. Vyskytují se zde ovšem demografické problémy, jelikož dochází k odchodu mladých a kvalifikovaných pracovních sil, což má za následek rychlejší stárnutí populace venkova. Zemědělství EU-15 přispívá k celkovému HDP pouhými 2 % a zaměstnává cca 5 % celkové pracovní síly.

Zemědělství v nových členských státech EU

Zemědělství zemí střední a východní Evropy má značný význam z hlediska rozlohy, podílu na HDP i zaměstnanosti obyvatel. V porovnání s EU-15, kde se zemědělství na HDP podílelo v roce 2003 2,5 %, tvořil tento podíl zemědělství v téže době v zemích SVE 8 %⁵⁴.

Mezi nejrozvinutější a nejprůmyslovější země SVE se řadí ČR, Slovensko a Slovinsko. Tyto země ovšem mají zanedbatelný zemědělský sektor, a z toho důvodu odebírají zemědělské produkty z EU. Ekonomiky pobaltských států jsou na agrárním sektoru zvláště závislé, ovšem z hlediska půdních podmínek jsou na tom mnohem hůře než okolní země. Z toho důvodu se zaměřují více na sektor živočišné výroby.

⁵² Belgie, Nizozemí, Lucembursko, Francie, Německo, Itálie, Dánsko, Irsko, Spojené království, Řecko, Španělsko, Portugalsko, Rakousko, Finsko, Švédsko.

⁵³ Pělucha, M. a kol, 2006, str. 23.

⁵⁴ http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Zemedelstvi/zem_a_v.htm, 2003.

Z hlediska rozlohy a podílu na zaměstnanosti obyvatel mají nejdůležitější zemědělský sektor Polsko, Maďarsko a Bulharsko. Není divu, že právě tyto země patřily ke třem kandidátům vstupu s nejproduktivnějším zemědělským potenciálem. Před vstupem do Unie tyto země vyvážely svou zemědělskou produkci do EU, avšak nyní si tento status udrželo pouze Maďarsko⁵⁵. Rumunsko vytváří samostatnou skupinu s rozsáhlým zemědělským sektorem, který ovšem trpí nedostatkem výkonnosti z hlediska zaostalosti svých struktur a výrobních faktorů.

Země SVE disponují tradičním know-how, kvalifikovanými pracovníky a dvojnásobným poměrem mezi počtem hektarů zemědělské půdy a celkovým počtem obyvatel oproti zemí EU-15. Nelze tedy o jejich zemědělském potenciálu vůbec pochybovat.

V zemích SVE jsou příznivé klimatické podmínky a je zde úrodná půda. Problémovou oblastí je však většině nových členských zemí SVE struktura zemědělských podniků. V období socialismu došlo ve většině nových středoevropských členských zemí k eliminaci rodinných farem⁵⁶ a kolektivizací vznikla velká zemědělská družstva, která byla industrializována. V průběhu transformačního procesu byly tyto velké podniky zachovány, avšak současně došlo k restituci zemědělské půdy. V nových členských zemích je velkým nedostatkem silná podkapitalizace agrárního sektoru. Také je v těchto zemích nevýhodou nedostatečné vzdělání farmářů. Některé nové členské země EU dokonce postrádají poradní a servisní síť pro implementaci agroenvironmentální politiky.

Rozdílnosti v zemědělské politice EU-15 a EU-12⁵⁷ spočívají hlavně v odlišné struktuře farem/zemědělských podniků a pozemků, formě vlastnictví, produktivitě práce, výnosnosti a kapitálové vybavenosti.

3.2 Přístupová jednání v oblasti zemědělství a podmínky pro vstup do EU

V roce 1993 Evropská rada stanovila jako reakci na žádosti bývalých komunistických zemí o přistoupení k EU tři tzv. **Kodaňská kritéria**, jako podmínky vstupu do EU, které by tyto země měly splňovat. Noví členové EU museli mít před přistoupením:

- stabilní instituce, které zaručují demokracii, právní stát, dodržování lidských práv, úctu k menšinám a jejich ochranu,

⁵⁵ http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Zemedelstvi/zem_a_v.htm, 2003.

⁵⁶ Kromě Polska a Slovinska, kde byly zachovány rodinné farmy nebo menší podniky.

⁵⁷ Země, které přistoupily v letech 2004 a 2007 (ČR, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Kypr, Malta, Bulharsko, Rumunsko).

- fungující tržní hospodářství a schopnost vyrovnat se s konkurenčním tlakem a tržními silami v EU,
- schopnost plnit závazky vyplývající z členství, včetně podpory cílů EU – veřejnou správu, která dokáže provádět a spravovat právní předpisy EU v praxi.

EU si ale i přes tyto stanovené podmínky vyhrazuje právo rozhodnout, kdy bude připravena nové členy přijmout. V procesu rozšíření⁵⁸ se pečlivě sleduje dosažení souladu se závazky, které vyplývají z budoucího členství v Unii v rámci jednotlivých kapitol. Po uzavření jednání o všech kapitolách jsou podrobné podmínky zapracovány do návrhu *Smlouvy o přistoupení*. V případě, že přístupovou smlouvu podpoří Rada, Komise a Evropský parlament, je smlouva podepsána kandidátskou zemí a zástupci všech členských států, a poté následně předložena členským státům i kandidátské zemi k ratifikaci. Po podepsání *Přístupové smlouvy* se stává kandidátská země přistupujícím státem a je jím až do okamžiku, než se stane členským státem. Po dokončení ratifikačního procesu vstoupí smlouva v platnost k plánovanému datu a přistupující stát se následně stává členským státem.

Až sedmiletá přechodná období předcházela samotnému rozšíření Unie o země střední a východní Evropy a začala v roce 1998. Dne 16. dubna 2003 podepsalo *Smlouvu o přistoupení* 10 budoucích členských států EU⁵⁹. O dva roky později podepsaly smlouvu o přistoupení také Rumunsko a Bulharsko. Komise doporučovala novým zemím vypořádat se především **s nedostatkem kapitálu, dezorganizací jednotlivých zemědělských odvětví, se zajištěním kontroly obchodu se zemědělsko-potravinářskými výrobky, a hlavně se tyto země měly vypořádat se strukturálními problémy.** Dalším krokem v tomto procesu bylo posílení privatizace a modernizace zemědělsko-potravinářského průmyslu. Také bylo nezbytné podpořit kandidátské země k rozvíjení podpůrných systémů, které by sledovaly environmentální cíle a cíle trvale udržitelného rozvoje.

Mezi⁶⁰ nejzásadnější téma předvstupního jednání patřila otázka **přiznání přímých plateb**, tedy budoucí podpory kandidátských zemí v oblasti zemědělství. Poskytování přímých plateb⁶¹ novým členským zemím nepřicházelo v úvahu. Německo bylo zásadně proti, jelikož patří mezi hlavní plátce, a to by pro tento stát znamenalo platit víc, a navíc státy, které už dotace pobíraly, se o svůj pravidelný příděl dál dělit nechtěly. Problémem byla

⁵⁸ Přistupování kandidátských zemí k EU.

⁵⁹ ČR, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Kypr a Malta.

⁶⁰ Staničková, 2008, str. 34.

⁶¹ Byly zavedeny reformou SZP z roku 1992.

rozdílná úroveň nákladů ve starých a nových členských státech EU, v nichž by zemědělský sektor odčerpával větší část přímých plateb na úkor zemědělských odvětví stávajících členů⁶².

Přistupující země se při myšlence neudělení podpor obávaly znevýhodnění oproti svým konkurentům ze stávajících zemí EU. V důsledku nespokojenosti s tímto návrhem tehdejší členské země EU ustoupily, a bylo rozhodnuto, že se nové státy postupně zapojí do SZP. Nové země mohly do EU přistoupit pouze s tím, že v oblasti SZP získají postavení tzv. „**druhořadého člena**“. Francie vyslovila podmínku, že **zemědělci starých členských států budou mít v následujících 10 letech od rozšíření privilegované postavení**.

Před uzavřením *Přístupových dohod* tedy přijala EU zásadní politické rozhodnutí, týkající se přímých plateb v rámci SZP. Komise navrhla pro země EU-10⁶³ postupné zvyšování přímých dotací během 10 let, které začaly na 25 % úrovni EU-15 v roce 2004, dále v letech 2005-2007 mělo dojít k postupnému nárůstu těchto plateb až k úrovni 40 %. Od roku 2008 mělo pak každý rok docházet k 10 % nárůstu plateb a k úplnému vyrovnání úrovně přímých plateb EU-10 s EU-15 má dojít až od roku 2013. V případě Bulharska a Rumunska má tato diskriminace trvat až do roku 2016. Přičemž *Přístupové dohody* umožňují vládám nových členských zemí doplnit tyto přímé platby z fondů EU příspěvky z národních rozpočtů. Tyto údaje jsou názorně zobrazeny v následující tabulce č. 3.2. Nové členské země mohou poskytovat až 30 % dodatečných příspěvků k platbám EU. Prakticky je však jen málo vlád v nových členských státech, které jsou schopny každoročně financovat těchto 30 % dodatečných plateb ze svých rozpočtů.

Tabulka č. 3.1: **Postupné narůstání přímých plateb v rámci SZP v EU-10 (v %)**

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Fondy EU	25	30	35	40	50	60	70	80	90	100
Národní rozpočet	+ 30	+ 30	+ 30	+ 30	+ 30	+ 30	+ 30	+ 20	+ 10	0

Zdroj: http://www.agronavigator.cz/attachments/Zemedelstvi_v_10_novych_clenskych_statech.pdf, 2004; vlastní zpracování

⁶² Cini, M.; Borrigan, N, 2010, str. 348.

⁶³ Země, které přistoupily v roce 2004 (ČR, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Kypr a Malta).

Do kategorie přímých plateb se zahrnují tři základní typy podpor⁶⁴:

- *Základní jednotná platba na plochu (Single Area Payment Scheme - SAPS)*⁶⁵,
- doplňkové platby (TOP – UP)⁶⁶,
- podpora méně příznivých oblastí a oblastí s ekologickými omezeními (LFA)⁶⁷.

Přístupové smlouvy, které podepsala EU s jednotlivými zeměmi, obsahují tzv. **bezpečnostní klauzuli**, která měla být pojistkou pro případ náhlých či neočekávaných změn a zhoršení v dané oblasti, a mohla být aplikována v prvních třech letech po podpisu smlouvy. Dále v EU platí **klauzule o potravinové bezpečnosti**, která umožňuje Komisi zrušit dovozy potravin z jakéhokoliv nového členského státu, v případě nesprávného nebo neúplného dodržování veterinárních nebo hygienických pravidel na území EU.

V Přístupových dohodách všech členských států jsou stanoveny různé kvóty a referenční množství pro každý sektor v každém novém členském státu založené na údajích o výrobě v posledním referenčním období. Na základě těchto údajů byly provedeny výpočty, které zahrnují dotace SZP, v nichž jsou obsaženy budoucí *jednotné dotační zemědělské platby podnikům (Single Farm Payment - SFA)* a zjednodušený systém plateb na plochu. Byla provedena řada úprav a odchylek od normálních pravidel platných pro EU-15. Tyto úpravy a odchylky jsou omezeny na dobu 3 až 5 let, než dojde k úplnému vyrovnání.

Pro nové členské státy byly tedy vypočítány **maximální kvóty** u komodit⁶⁸, které podléhaly subvenčnímu systému a jejich výše byla vypočítávána na základě zkoumání reálné zemědělské produkce za posledních 5 let před vstupem do Unie (viz tabulka č. 3.2). Takovýto přístup nebyl pro nové členy výhodný, jelikož procházely rozsáhlou hospodářskou transformací. Ta souvisela s přechodem od centrálně řízeného hospodářství k hospodářství tržnímu. To mělo za následek pokles zemědělské produkce transformujících se zemí a historicky nízkých výnosů byly vypočteny kvóty, které byly zakotveny do přístupových smluv. Díky tomu získaly nové členské státy nižší dotace, a navíc tyto dotace obdržely na menší rozsah výroby, než je přirozená schopnost jejich zemědělské produkce.

⁶⁴ Maštálek, Čuba, Hurta, 2010, str. 23 – 24.

⁶⁵ Podpora se poskytuje na ornou půdu, trvalé travní porosty (stálé pastviny), ostatní travní porosty, vinice, chmelnice, sady a jiné kultury specifikované v prováděcích předpisech.

⁶⁶ Cílem těchto plateb je zvýšit podporu příjmů zemědělců u stanovených strategických komodit (platby na pěstování lnu na vlákno, pěstování chmele, chov přežvýkavců a pěstování plodin na orné půdě).

⁶⁷ Tyto platby vyrovnávají méně výhodné podmínky k zemědělskému podnikání v horských a podhorských oblastech, kde nelze dosáhnout srovnatelných výnosů, jako v oblastech produkčních. Podpora se poskytuje na travní porosty a podmínkou pro její čerpání je dodržení dané intenzity chovu skotu nebo malých přežvýkavců.

⁶⁸ Tyto kvóty se týkají např. produkce mléka, cukru, bramborového škrobu, dehydratované krmiva, některých luštěnin, ale také počtu chovaného skotu, orné půdy, atd.

Tabulka č. 3.2: Kvóty a referenční množství pro EU-10

		jednotka	ČR	EE	Kypr	Litva	LV	HU	Malta	Polsko	SK	SL
Bramborový škrob	produkční kvóta	1000 t	33,7	0,25		1,2	5,8	0	0	145	0,73	0
	cukr	1000 t	454,9	0	0	103	66,5	401,7		1 671,90	207,4	53
	Izoglukóza	1000 t		0	0			137,6		26,78	42,55	
Mléko	produkční kvóta	1000 t	2 682,10	624,5	145,2	1 646,90	695,4	1 947,30	48,7	8 964	1 013,30	560,4
	dodávky mlékárnám	1000 t	2 613,20	537,1	141,3	1 256,40	468,9	1 782,60	48,7	8 500	990,7	467,1
	přímý prodej	1000 t	68,9	87,4	3,9	390,4	226,5	164,6	0	464	22,5	93,4
	rezerva 2006*	1000 t	55,79	21,88	0	57,9	33,25	42,78	0	416,13	27,4	16,21
Hovězí maso - prémie	speciální prémie	1000 zvířat	244,3	18,8	12	150	70,2	94,62	3,2	926	78,3	92,3
	krávy bez tržní produkce mléka	1000 zvířat	90,3	13,4	0,5	47,2	19,4	117	0,45	323,6	27,1	86,4
	poražený dospělý skot	1000 zvířat	483,4	107,8	21	367,5	124,3	141,6	6	1 815,40	204,1	161,1
	poražená telata	1000 zvířat	27,4	30	0	244,2	53,3	94,4	0,02	839,5	62,8	35,9
Ovce/kozy	prémie na ovci	1000 zvířat	66,7	48	472,4	17,3	18,4	1146	8,5	335,9	305,8	84,9
Dehydrov. krmiva	produkční kvóta	t	27 942	0	0	650		49 593		13 538	13 100	0
	zpracované rajčata	t	12 000		7 944			137 790	27 000	194 639	29 500	
	tabák**	t			350			12 353		37 933	1 715	

Pozn.: * rezerva mléčné kvóty je určena pro zvýšení tržní produkce mléka farem, které nyní vyrábějí mléko jen pro vlastní spotřebu

** produkční plochy tabáku neberou v úvahu změny, které nastaly reformou v květnu 2004

Zdroj: http://www.agronavigator.cz/attachments/Zemdelstvi_v_10_novych_clenskych_statech.pdf, 2004; vlastní úprava

Nutné je ovšem zdůraznit, že se povinnosti vyplývající z členství v EU začaly vztahovat na zemědělce z nových členských států bezprostředně po přistoupení. Příkladem je oblast bezpečnosti potravin, která je pro spotřebitele v EU natolik důležitá, že jakékoli snížení norem na úrovni Společenství je nepřipustné.

Podle analýz EU má pouhé zavedení tržních opatření bez jakýchkoliv přímých plateb vést ke zvýšení příjmů v zemědělství o 30 %⁶⁹. Zemědělci v nových členských zemích jsou však vystaveni tvrdé konkurenci od svých evropských kolegů, před kterými je v rámci JVT nechráněná žádná cla ani kvóty. Zemědělci v EU-15 jsou při své produkci zvýhodňováni tím, že získávají mnohem vyšší přímé platby než jejich noví kolegové z EU-12. Tato problematika vyplácení přímých plateb v nových členských zemích je velmi kritizována. EU chce přimět zemědělce z nových členských zemí k restrukturalizaci jejich zemědělské produkce, a proto Komise navrhla, aby byly přímé platby zemědělcům v nových členských státech EU navyšovány postupně po dobu nadcházejících 10 let od data podpisu *Přístupové smlouvy*.

⁶⁹ Fojtíková, L. Lebiezik, M. 2008. str. 23.

Nástroje předvstupní pomoci EU

Předvstupní nástroje EU jsou určeny pro kandidátské a potenciální kandidátské země a jejich účelem je napomáhat těmto zemím při řešení konkrétních úkolů při zavádění *acquis communautaire*. Do roku 2007 poskytovala EU cílenou finanční pomoc z těchto tří nástrojů předvstupní pomoci: PHARE, ISPA, SAPARD.

Účelem *Pomoci Polsku a Maďarsku při obnově jejich ekonomik (Poland and Hungary Aid for Restructuring of the Economy - PHARE)* bylo ulehčit přípravu zemí SVE na vstup a následné členství v EU. Původně byl vytvořen pro Polsko a Maďarsko, avšak postupně byl rozšířen na všechny kandidátské země EU a od roku 2000 i na země východního Balkánu. Hlavním cílem bylo pomoci kandidátským zemím splnit široký soubor podmínek z oblasti politické a hospodářské, jež byly stanoveny Evropskou radou roku 1993 na zasedání v Kodani. Tento program zahrnoval opatření pro budování institucí, podporu hospodářské a sociální soudržnosti, včetně přeshraniční spolupráce. *Nástroj předvstupních strukturálních politik (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession - ISPA)* se zabýval investiční podporou životního prostředí a dopravy ve velkém měřítku v kandidátských zemích. *Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova (Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development - SAPARD)* pak podporoval rozvoj zemědělství a venkova v kandidátských zemích.

Během příprav na SZP pomáhala EU kandidátským zemím prostřednictvím programu předvstupní pomoci PHARE. V programovacím období 2000–2006 byl uplatňován i program SAPARD, který pomáhal kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů, při zavádění *acquis communautaire*, který se vztahuje k SZP, a také při řešení problémů se strukturálními změnami v zemědělském sektoru a ve venkovských oblastech kandidátských zemí.

V lednu 2007 vznikl nový nástroj pomoci kandidátským zemím a potenciálně kandidátským zemím tzv. *Instrument pro předvstupní pomoc (Instrument for Pre-accession Assistance – IPA)*, který nahradil 5 předešlých nástrojů⁷⁰. Cílem tohoto nástroje je především pomoc při přípravě na členství v EU a při zavádění evropských norem a legislativy. Na období 2007–2013 může být v rámci tohoto nástroje vyčerpáno celkem 11,5 mld. EUR⁷¹.

⁷⁰ PHARE, ISPA, SAPARD, Předvstupní pomoc Turecku a finanční nástroj pro západní Balkán, tzv. *Pomoc Společenství při obnově, rozvoji a stabilizaci (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation - CARDS)*.

⁷¹ <http://www.euroskop.cz/8635/10762/clanek/nastroj-predvstupni-pomoci-ipa/>, 2011.

Program IPA se zaměřuje se na 5 nejdůležitějších oblastí:

1. pomoc při transformaci a budování institucí,
2. přeshraniční spolupráci,
3. regionální rozvoj,
4. rozvoj lidských zdrojů,
5. rozvoj venkova.

První dvě pomoci jsou poskytovány kandidátským zemím a potenciálním kandidátským zemím západního Balkánu, další tři jsou určeny pouze pro kandidátské země, které jsou tímto způsobem připravovány na budoucí čerpání z evropských fondů⁷², a jedná se o víceleté programy⁷³.

Význam vstupu do EU pro zemědělníky z nových členských států

Pro zemědělníky z nových členských zemí znamenalo přijetí do EU přístup na jednotný trh EU a čerpání výhod ze stabilních cen, přímých plateb a opatření přijatých v rámci politiky rozvoje venkova. I přes pozitivní vývoj při modernizaci a restrukturalizaci zemědělského sektoru v nových členských státech zůstává hlavní výzvou rozvoj prosperity zemědělství venkovských oblastí jako celku. **Rozšířením Unie o dalších 12 států došlo k prohloubení rozdílů mezi prosperitou v zemích EU-15 a v nových členských státech**⁷⁴, na venkově jsou oproti městským oblastem ještě výraznější rozdíly⁷⁵ vlivem nižších příjmů a vyšší míry nezaměstnanosti. V důsledku toho EU přijala nová opatření v rámci politiky rozvoje venkova, která mají řešit konkrétní situaci v nových členských státech. Problémem zmíněných rozdílů se však EU zabývala už před vstupem nových členských zemí do Unie a prostřednictvím programu SAPARD financovala opatření směřující na rozvoj venkovských obydlí v těchto zemích.

Většina nových členských států je však značně chudší než státy EU-15; průměrný HDP/obyvatele deseti nových zemí v *PPS (paritě kupní síly)* činil **11 230 EUR**, což je velice nízká částka v porovnání s **24 060 EUR** v EU-15. Míra nezaměstnanosti je v nových členských státech vyšší – v průměru 10,2 % ve srovnání se 7,7 % v bývalé EU-15.

⁷² Evropský fond regionálního rozvoje (*European Regional Development Fund – ERDF*), Evropský sociální fond (*European Social Fund – ESF*), Fond soudržnosti a EAFRD.

⁷³ <http://www.euroskop.cz/8635/10762/clanek/nastroj-predvstupni-pomoci-ipa/>, 2011.

⁷⁴ V r. 2001 45 % úrovně zemí EU-15 (HDP na 1 obyvatele v přepočtu na paritu kupní síly).

⁷⁵ Tyto rozdíly jsou v nových členských státech větší než v zemích EU-15.

Je tedy pochopitelné, že byl problém subvencí EU během vyjednávání o podmínkách vstupu nových zemí tak sporným politickým problémem⁷⁶.

Více zemědělců znamená větší potenciál pro zemědělství v Evropě a také více příležitostí ke specializaci a úsporám. Na jedné straně se mnoho zemědělců z budoucích členských zemí snaží zaměřit na relativně vysoké příjmy spotřebitelů v EU, kteří požadují vysoce kvalitní produkty, avšak na straně druhé předpokládají zemědělci v EU růst příjmů v budoucích členských státech, které povedou na rostoucí trhy. **EU se snaží zajistit, aby byly všem zemědělcům v Unii poskytnuty stejné příležitosti na trhu.**

Pro zemědělce z nových členských států znamená členství v EU více možností, jednak mají volný přístup na jednotný trh EU, ale také profitují z politik, které zemědělství rozvíjejí a udržují. Mezi tyto politiky patří:

- finanční a jiné podpory pro restrukturalizaci venkovských oblastí,
- podpory na míru zaměřené na specifické potřeby a vyztužené programy pro rozvoj venkova, pro zlepšení výnosnosti a podporu diverzifikace⁷⁷,
- poskytování přímé podpory zemědělcům na SZP (postupně v průběhu určitého období).

Dobře cílená předvstupní pomoc, stejně jako dobré výsledky z jednání⁷⁸, umožnily plynulou integraci nových členských států do EU. **Celkově převažují pozitivní vývoj a nové příležitosti nad problémy a náklady na plném začlenění do SZP.**

Mezi léty 2000–2007 se reálné příjmy zemědělcům na plný úvazek v Lotyšsku více než ztrojnásobily, více než zdvojnásobily v Estonsku, Litvě a Polsku, a vzrostly o více než 50 % v České republice a na Slovensku⁷⁹. Tento pozitivní vývoj v zemědělských příjmech v nových členských státech je z velké části díky zlepšení podmínek na trhu po rozšíření, "phasing-in" přímých plateb SZP, a dále díky efektu opatření rozvoje venkova. Rozšířený trh EU přinesl mnoho možností pro zemědělce a zemědělsko-potravinářské podniky, což vede ke zvýšení obchodu uvnitř Unie, posílení postavení EU na mezinárodních trzích, větší stabilitě podmínek pro zemědělce, a umožňuje větší přímé zahraniční investice. Po úspěšném přistoupení 12 nových členských států, chce Evropská komise i nadále pomáhat zemím usilujícím o členství v EU a poskytovat finanční a technickou pomoc, s cílem připravit jejich zemědělství a venkov pro budoucí přistoupení.

⁷⁶ http://www.agronavigator.cz/attachments/Zemedelstvi_v_10_novych_clenskych_statech.pdf, 2004.

⁷⁷ Většinou se jedná o spolufinancování s národními vládami.

⁷⁸ Více se zaměřit na rozvoj venkova a přesunutí podpory trhu na přímou podporu příjmů.

⁷⁹ European Commission: Agriculture and Enlargement.2010. str. 5.

Načasování přístupu nových zemí k EU probíhalo z hlediska zemědělství ve špatnou dobu, kdy ještě ve většině těchto zemí nebyla dokončena restrukturalizace odvětví, která započala po politických změnách začátkem 90. let. V nových zemích byla úroveň zemědělské produkce výrazně nižší, než byla v období před 14 lety a také nižší, než byl jejich výrobní potenciál⁸⁰.

3.3 Potenciál dalšího rozšiřování EU a možné dopady v oblasti zemědělství

V současné době patří mezi **kandidátské země** Chorvatsko, Turecko, *Bývalá Jugoslávská republika Makedonie (the Former Yugoslav Republic of Macedonia - FYROM)*, Černá Hora a Island. **Potenciálními kandidátskými zeměmi** jsou Albánie, Bosna a Hercegovina, Kosova a Srbsko.

V říjnu 2005 zahájila EU jednání o přistoupení s Chorvatskem a Tureckem. V roce 2009 bylo Chorvatsku poskytnuto 151 mil. EUR, v roce 2010 mohlo čerpat 154 mil. EUR a v roce 2012 téměř 160 mil. EUR finančních prostředků. Tato země získávala, a i nadále získává finanční pomoc z unijních programů CARDS, PHARE národní program, PHARE příhraniční spolupráce, ISPA, SAPARD, a od roku 2007 čerpá finance z Nástroje pro předvstupní asistenci IPA. Chorvatsko je funkční tržní ekonomikou, která má srovnatelný stupeň vývoje s hospodářskou úrovní některých členských států EU, a jeho vláda doufá, že se mu podaří vstoupit do EU již v roce 2012⁸¹.

V průběhu několika let podepsala EU *Stabilizační a asociační dohody* s téměř všemi státy západního Balkánu⁸². V období 2000–2006 tyto státy čerpaly finanční podporu hlavně z programu CARDS. Na nové rozpočtové období 2007–2013 tento nástroj nahradil nástroj IPA. Všechny tyto země mají díky stabilizačnímu a asociačnímu procesu takřka neomezený přístup na jednotný evropský trh a získávají z EU finanční podporu pro své reformy. Tento proces je významným nástrojem pro postupnou integraci států západního Balkánu do struktur EU.

V květnu 2004 podepsala EU *Dohodu o stabilizaci a přidružení (Stabilisation and Association Agreements – SAA)* s Bývalou Jugoslávskou republikou Makedonií, roku 2005 s Chorvatskem a roku 2009 s Albánií. Černá Hora tyto dohody podepsala již roku 2007,

⁸⁰ V mnoha venkovských oblastech je relativně vysoká míra nezaměstnanosti, která se ještě zvýší po dosažení střednědobého cíle, kdy se počítá s vyřazením naturálních a polonaturálních zemědělců ze systému podpory v rámci SZP.

⁸¹ <http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/vztahy-eu-a-chorvatska-000070>, 2011.

⁸² Albánie, Bosna a Hercegovina, Srbsko a Kosovo.

prozatímní dohoda však vstoupila v platnost až roku 2008. Bosna a Hercegovina podepsala dohodu SAA roku 2008, a taktéž učinilo i Srbsko.

Charakteristika zemědělství v kandidátských a potenciálních kandidátských zemích

V kandidátských a potenciálních kandidátských zemích jsou tradiční pracovní postupy v oblasti zemědělství stále velice rozšířené. Zemědělci v těchto zemích musejí čelit problémům, jako je nedostatek kapitálu na zachování zemědělské infrastruktury, nebo problém s nevyužívanou půdou. Jak je z tabulky č. 3.3 patrné, v EU-27 představovala orná půda v roce 2008 cca 59,7 % využití plochy, 33,3 % trvalých travních porostů a 7 % půdy využívané pro trvalé kultury. Naopak v kandidátských a potenciálních kandidátských zemích je rozdělení zemědělské půdy oproti EU rozdílné. Půdy, využívané pro trvalé kultury, vykazaly nejnižší procento ze všech druhů pozemků. Hodnot nad úroveň EU dosahuje jen Černá Hora (18,3 %), Albánie (11 %) a Turecko (7,5 %). Asi 2/3 zemědělské půdy v Chorvatsku a Srbsku tvořila orná půda, avšak v Černé Hoře tvořila orná půda pouhých 24,1 %. Trvalé travní porosty tvořily více než polovinu zemědělské půdy v Bývalé Jugoslávské republice Makedonii 50,9 %, v Černé Hoře 57,6 %, avšak nižší podíl v Chorvatsku a Srbsku. V Kosovu tvořily travní porosty pouze 1/5 zemědělské půdy.

Tabulka č. 3.3: Základní ukazatele kandidátských a potenciálních kandidátských států pro oblast zemědělství

Země	podíl zemědělství na HDP (v %)		podíl zemědělství na zaměstnanosti (v %)		Využitá zemědělská plocha		orná půda		trvalé travní porosty		půdy osázené trvalými kulturami	
					(v 1000 ha)							
	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008
EU-27	-	-	-	-	189 403	178 813	60.7	59.7	32.6	33.3	6.7	7.0
Chorvatsko	7.0	5.6	-*	13.2	1 169	1 288	71.5	66.4	22.1	26.6	5.9	6.6
FYROM	10.0	10.4	27.0	19.6	1 236	1 064	40.4	39.8	51.5	50.9	3.6	3.4
Turecko	10.8	8.6	36.0	26.4	38 757	39 073	61.5	55.1	31.9	37.4	6.6	7.5
Albánie	-	13.7	71.8	57.4	1 144	1 122	50.5	52.0	38.9	37.0	10.6	11.0
Bosna a Hercegovina	9.9	7.4	-	20.6	-	2 107	47.4	46.7	48.1	49.0	4.5	4.3
Černá Hora	12.4	7.5	-	-	518	516	24.1	24.1	58.2	57.6	17.7	18.3
Srbsko	19.0	9.6	-	23.8	5 074	5 055	66.1	65.3	27.6	28.8	6.2	5.9
Kosovo	-	-	-	-	-	-	53.5	-	20.8	-	0.9	-
Island	-	-	-	-	120	120	-	-	-	-	-	-

Pozn.: * Nedostupná data za daný rok.

Zdroj: European Commission, 2010; vlastní zpracování

Od roku 2000 poskytuje EU autonomní obchodní opatření, jako je mimořádný neomezený bezcelní přístup na trh Unie, téměř všem produktům pocházejícím ze západního Balkánu, a to bez množstevních omezení na trh rozšířené Unie. Tato opatření zahrnují téměř všechny základní zemědělské výrobky s výjimkou některých produktů rybolovu, vína a cukru, na něž byly stanoveny preferenční kvóty. Od té doby byla většina těchto ustanovení přeložena do smluvních ujednání o podpisu *Dohod o stabilizaci* a *Dohod o přidružení* s příslušnými zeměmi. Až do jejich ratifikace se obchodní vztahy EU s některými zeměmi řídí prozatímními dohodami. Země západního Balkánu se v rámci smluvních závazků o stabilizaci a přidružení dohodly na postupném odstraňování tarifů pro dovoz z EU pro dosažení podstatné liberalizace obchodu v období 5-10 let od vstupu *Dohod SAA* v platnost⁸³.

EU je nejvýznamnějším exportním trhem pro západní Balkánské země, a proto bylo vytvořeno prostředí, které přispívá k nárůstu vývozu. V období 2003–2007 vzrostl vývoz základních zemědělských produktů ze zemí západního Balkánu do EU o téměř 50 %. V roce 1995 rozhodla EU o vytvoření celní unie s Tureckem. Od té doby podíl Turecka na zahraničním obchodu významně vzrostl, a roku 2008 bylo Turecko sedmým největším obchodním partnerem Unie. V rámci dvoustranné obchodní dohody pro zemědělské produkty mezi EU a Tureckem vzrostl dovoz zemědělských výrobků z Turecka do EU-27 o 16 % v letech 2004–2008, zatímco vývoz z EU-27 do Turecka vzrostl o 52 %; přičemž se zvýšil stávající obchodní deficit EU s Tureckem na 1 463 mil. EUR⁸⁴.

V roce 2008 bylo v EU-27 využíváno 179 mil. hektarů zemědělské plochy, což je cca o 15 mil. ha méně oproti roku 1998. Během tohoto období bylo největší snížení této plochy ve Španělsku (3,6 mil. ha), v Polsku (2,6 mil. ha) a v Itálii (2,3 mil. ha). V Turecku byla využívaná zemědělská plocha z kandidátských a potenciálních kandidátských zemí zdaleka největší (téměř 40 mil. ha) a 8x vyšší než v Srbsku. Na rozdíl od EU-27, byla oblast využívané zemědělské půdy ve většině kandidátských a potenciálních kandidátských zemích v období 2000–2008 relativně stabilní. V následující tabulce č. 3.4 je zobrazena velikost zemědělsky využitých ploch v kandidátských i v potenciálních kandidátských zemích. Téměř 2/3 celkové rozlohy Srbska bylo použito pro zemědělství. Tento podíl byl v Srbsku ze všech kandidátských a potenciálních kandidátských zemí nejvyšší (asi 40 %) a také vyšší, než tvoří podíl pro celou EU-27⁸⁵.

⁸³ European Commission: *Agriculture and Enlargement*, 2010, str. 12.

⁸⁴ Údaje za rok 2008.

⁸⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-PF-10-001/EN/KS-PF-10-001-EN.PDF, 2010, str. 124-125.

Tabulka č. 3.4: **Zemědělsky využitá plocha** (v 1000 ha)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU-27	185 898	184 202	183 571	183 372	184 421	181 094	178 813
Chorvatsko	1 181	1 196	1 176	1 211	1 230	1 202	1 288
FYROM	1 316	1 303	1 265	1 229	1 225	1 077	1 064
Turecko	41 196	40 645	41 210	41 223	40 496	39 505	39 073
Albánie	1 140	1 121	1 122	1 077	1 120	1 121	1 122
Bosna a Hercegovina	2 122	2 192	2 196	2 187	2 194	2 139	2 107
Černá Hora	518	518	518	517	517	516	516
Srbsko	5 071	5 079	5 075	5 075	5 066	5 053	5 055
Kosovo	-	-	-	-	-	-	-
Island	120	120	120	120	120	120	120

Zdroj: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-PF-10-001/EN/KS-PF-10-001-EN.PDF, 2010; vlastní úprava

Pro kandidátské země je důraz kladen na komplexní sblížení právních předpisů a budování odpovídajících správních kapacit pro provádění acquis, které představuje SZP⁸⁶. Pro potenciální kandidátské země je hlavní prioritou pomoci při budování institucí podpora postupného přijetí norem EU. V oblasti zemědělství a rozvoje venkova byly vymezeny tyto hlavní priority:

- **posílení administrativní kapacity zemědělské správy**, zejména v oblasti formulace, analýzy, provádění a kontroly zemědělské politiky. Rozvoj spolehlivých zemědělských statistik a rejstříků jsou hlavními prioritami v raném stádiu,
- **budování správní kapacity pro budoucí realizaci předvstupních opatření pro rozvoj venkova**, vývoj a programování analytické schopnosti, platební struktury, které mají být akreditovány dle standardů EU, podmínky pro přístup k dostupným úvěrům pro zemědělce nebo venkovské podniky, efektivní výzkum, rozšíření poradenských služeb a účinné kontroly struktur.

V rámci programu rozvoje venkova bude EU pomáhat kandidátským zemím prostřednictvím *Nástroje pro předvstupní pomoc v rozvoji venkova (Instrument for Pre-Accession Assistance in Rural Development - IPARD)*. Mezi cíle tohoto nástroje patří zlepšení efektivnosti trhu a provádění právních předpisů a norem EU, přípravná opatření pro provádění agro-environmentálních opatření a místních strategií rozvoje venkova a rozvoj hospodářství venkova.

⁸⁶ Například technická pomoc může být poskytnuta na vytvoření přímých platebních systémů (včetně kontrolních mechanismů a platebních agentur), Certifikace programů pro ekologické produkce, ustanovení jednotné společné organizace trhu a definici plánů rozvoje venkova.

Rozpočet pro období 2007–2010 byl pro Turecko, Chorvatsko a Bývalou Jugoslávskou republiku Makedonii stanoven na 425 mil. EUR, z toho jen pro Turecko bylo vymezeno 290,5 mil. EUR.

V procesu rozšíření hraje klíčovou roli Evropská komise. Odborníci Komise v oblasti zemědělství a rozvoje venkova poskytují kandidátským zemím a potenciálním kandidátským zemím pomoc a poradenství při jejich úloze připravit se na budoucí přistoupení k EU, konkrétně při přípravě na Společnou zemědělskou politiku a rozvoj venkova.

Další rozšíření se tedy bude týkat zemí jihovýchodní Evropy. Je v nejlepším zájmu celé Evropy podporovat demokratickou transformaci v zemích západního Balkánu a Turecka a upevňovat stabilitu. Kdy však tyto země vstoupí do EU, závisí na jejich pokroku v oblasti politických a hospodářských reforem, ale také i na dodržování právních předpisů EU. Přistoupením Bulharska a Rumunska v lednu 2007 ukončilo páté kolo rozšíření EU, které začalo v roce 2004 a zvýšilo počet členských zemí EU z 15 na 27. V blízké budoucnosti nás však nečeká podobná velká vlna rozšíření. Evropská unie by měla nadále růst tempem, které určí její občané a pokrok kandidátských zemí při plnění závazků⁸⁷.

Rozšíření EU o balkánské země ovšem komplikuje řada aspektů. Samotná EU není v současné době, ale ani v následujících letech připravena na přistoupení dalších zemí, zvláště pak států, které hospodářsky zaostávají za evropským standardem. Velkým problémem jsou také spory mezi zeměmi regionu. Zatímco Chorvatsko a Albánie jsou již členy NATO, Makedonie v tomto směru blokuje spor s Řeckem kvůli názvu země. Tato neshoda bude v následujících letech rozhodující také v přístupovém procesu Makedonie k EU⁸⁸.

⁸⁷ Evropská Komise, 2007.

⁸⁸ <http://www.mediafax.cz/zahranici/3049971-Fule-Zapadni-Balkan-patri-do-EU-musi-ale-plnit-evropske-standardy>, 2010.

4 Dopady rozšiřování na zemědělský sektor EU

Zemědělství hraje v hospodářském, kulturním i politickém životě Evropy důležitou roli. V důsledku zeměpisných a kulturních rozdílů v Evropě se liší pěstování plodin a chov dobytka. V agrárním sektoru pracuje přes 10 milionů lidí. I přes pokles pracovníků a zemědělských hospodářství je to stále velice důležité odvětví. Mezi starými členskými státy EU-15 a novými členskými státy EU-12 existují výrazné rozdíly. Zatímco v EU-15 je v zemědělství zaměstnáno 4,0 % pracujícího obyvatelstva, v nových členských státech je to 13,4 %⁸⁹. V nových členských státech převažují malá hospodářství a často se jedná o rodinné podniky.

4.1 Zemědělský sektor EU

V Evropské unii je mnoho členských států, které disponují různými geografickými, klimatickými a ekonomickými podmínkami pro zemědělskou výrobu. Největší výhodou zemědělství Unie je vysoká kvalita zemědělských produktů. V EU je moderní a konkurenceschopné zemědělství, v rámci kterého zaujímá Evropská unie jednu z předních míst na světových trzích v oblasti vývozu i dovozu. Zemědělský sektor v EU je efektivní a udržitelný, využívají se zde bezpečné a hygienicky nezávadné metody produkce, které jsou šetrné k *životnímu prostředí (ŽP)*⁹⁰.

Venkovské oblasti v EU

Téměř 90 % celkové rozlohy zemí tvořících Evropskou unii tvoří venkovské oblasti, které mají pro budoucnost celé Evropy mimořádný význam, jelikož se více než polovina venkovských oblastí využívá k zemědělství. Příroda a zemědělství se navzájem významným způsobem ovlivňují. Zemědělství po staletí přispívalo k vytváření a zachování nejrůznějších cenných polopřirozených biotopů, které v současnosti určují ráz významné části krajiny na celém území Unie a jsou domovem velkého spektra planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů. Venkovské regiony jsou tvořeny kulturní krajinou a venkovskými sídly. Zemědělci, obce a lidé, kteří v těchto venkovských oblastech sídlí, se starají o to, aby krajina zůstala i nadále kulturní. Krajina ovšem není pouze prostorem pro zemědělskou výrobu, ale je také významným místem pro rozvoj nejrůznějších dalších aktivit, hlavně v oblasti trávení volného času návštěvníků, kteří sem zavítají, zvláště pak obyvatelé větších měst.

⁸⁹ http://osha.europa.eu/en/sector/agriculture/index_html, 2010.

⁹⁰ Staníčková, 2010.

Nejdůležitějším faktorem, který musí venkov řešit, je vytváření optimálního sociálního a ekonomického prostředí pro jeho obyvatele, jelikož jsou to právě oni, kdo zajišťuje, a i nadále bude zajišťovat jeho plnohodnotné fungování a další nezbytný rozvoj. Právě z tohoto důvodu věnuje EU mimořádnou pozornost oblasti zemědělství a rozvoje venkova a vynakládá na ni nemalé finanční prostředky. V průběhu existence Evropské unie se podpora zemědělství a rozvoje venkova velmi dynamicky vyvíjela a procházela řadou významných reforem. Výsledkem je současná existence dvou politik EU, které určují základní strategické směry rozvoje venkova: Společná zemědělská politika a *Politika hospodářské a sociální soudržnosti (HSS)*⁹¹.

Reformy SZP v posledním období **výrazně podtrhly její úlohu pro rozvoj venkova** jako celku. Tento nový směr SZP, který se orientuje na všestranný rozvoj venkova, je označován jako **druhý pilíř SZP** a klade si za cíl **vytvořit udržitelný rámec pro budoucí rozvoj venkova prostřednictvím zvyšování jeho konkurenceschopnosti, vytvářením podmínek pro udržení a vznik nových pracovních příležitostí na venkově, diversifikaci činnosti zemědělců a dalších podnikatelů na venkově za účelem ekonomického rozvoje venkova a vytváření nových zdrojů příjmů jeho obyvatel pro stabilizaci venkovského osídlení**. Tento pilíř výrazně zdůrazňuje multifunkční úlohu zemědělství a jeho orientaci na údržbu a aktivní tvorbu venkovské krajiny a podporu kulturního dědictví jednotlivých členských zemí. Podstatnou myšlenkou SZP je to, že její současná podoba již nebere zemědělce jako pouhého výrobce potravin a surovin pro další odvětví ekonomiky, ale především jako venkovského podnikatele, který zajišťuje mnoho dalších funkcí: ochranu a údržbu krajiny a ŽP, rozvoj podnikatelských aktivit souvisejících s podporou cestovního ruchu a využíváním jedinečného historického a kulturního potenciálu venkova. Právě tyto základní změny v chápání zemědělství⁹² v celkovém kontextu rozvoje venkova vedly Unii k přijetí zásadních reforem SZP, které se promítly i do struktury financování podpory zemědělství a rozvoje venkova v novém období 2007-2013. V porovnání s uplynulým plánovacím obdobím, kdy byla politika rozvoje venkova součástí politiky soudržnosti, se v novém období tato problematika z oblasti soudržnosti vyčlenila a byla plně přesunuta do SZP.

⁹¹ Pělucha, M. a kol., 2006, str. 84.

⁹² Zahrnuje i lesnictví a vodní hospodářství.

Vzhledem k tomu, že více než polovina obyvatel členských zemí EU žije ve venkovských oblastech, je rozvoj venkova nesmírně důležitou oblastí politiky, avšak je nezbytné stále zdůrazňovat, že zemědělství a lesnictví jsou obory s největším využitím půdy a jako takové mají pro venkovská společenství zásadní význam⁹³.

Ekonomická situace zemědělství je charakterizována řadou ne vždy příznivých faktorů, kde např. výměra orné půdy v posledních deseti letech trvale klesá, naopak o 71 000 ha se zvýšila výměra pozemků, evidovaných v katastru nemovitostí, jako trvalé travní porosty. Polovina zemědělského půdního fondu se nachází v méně příznivých oblastech. Velká roztržštěnost vlastnictví půdy a velký podíl najaté půdy (90 %) od velkého počtu pronajímatelů je určitou překážkou omezující rozvoj podnikání na zemědělské půdě. Počet pracovních sil v zemědělství poklesl v roce 2004 přibližně na 141 000, což představuje meziroční úbytek 4,7 % zemědělských pracovníků. Podíl pracovníků v zemědělství ve struktuře zaměstnanosti národního hospodářství se snížil na 3,8%⁹⁴.

EU – druhý největší světový vývozc a největší světový dovozc

Unie udržuje rozsáhlé obchodní vztahy a kontakty se třetími zeměmi a obchodními bloky. Co by **největší světový dovozc a druhý největší světový vývozc potravin**⁹⁵ plní zásadní úlohu na světovém trhu se zemědělskými produkty a hraje také důležitou roli při uzavírání obchodních dohod v rámci WTO. EU také uzavírá a vyjednává bilaterální obchodní dohody s jednotlivými třetími zeměmi, dohody o volném obchodu s nejbližšími sousedy a zvláštní ustanovení o obchodu s rozvojovými zeměmi, kterým poskytuje preferenční přístup na trh Unie. Mimo to navazuje hlubší vztahy s regionálními uskupeními, jako jsou například jihoamerické země skupiny *Mercosur*. Mezi bohatšími národy je EU jedinou větší obchodní skupinou, která umožňuje rozvojovým zemím preferenční přístup na své trhy, ale také dováží z těchto zemí i značná množství produktů. Schopnost zemědělství EU vyprodukovat velká množství produktů spolu s rozličností a kvalitou těchto produktů, dovedla Evropskou unii na pozici předního vývozc řady potravin. V roce 2006 činila hodnota vývozu těchto produktů 72,553 mld. EUR. Zemědělské produkty ovšem nejsou jen vyváženy. EU je zároveň jejich největším světovým dovozcem. Roku 2006 hodnota dovozu zemědělských produktů do států EU činila 67,876 mld. EUR⁹⁶. Příloha č. 3 zobrazuje hlavní položky vývozu i dovozu zemědělských produktů. EU vyváží zejména zpracované

⁹³ Silná sociální struktura, ekonomická životaschopnost, dobrá správa přírodních zdrojů a krajiny.

⁹⁴ Pělucha, M. a kol, 2006, str. 146.

⁹⁵ http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010

⁹⁶ http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010, str. 16.

potravinářské výrobky jako je víno, ocet, sýry a mléčné výrobky. Naopak dováží především základní komodity a meziprodukty, např. sóju, kukuřici, pšenici, kávu, čaj, ovoce, koření a mnohé další produkty. V dnešní době je EU čistým dovozcem potravin a představuje největší trh pro výrobky z rozvojových zemí.

4.2 Zemědělský sektor v původních členských státech

Jak bylo zmíněno již v předcházející kapitole, značnou část zemědělské půdy, resp. zemědělského sektoru v EU-15 zaujímá Francie, Španělsko, Německo, Velká Británie a Itálie. Z tohoto důvodu je následující část věnována charakteristice zemědělského sektoru právě v těchto zemích.

Charakteristika zemědělského sektoru ve Francii

Francie je největší zemědělský stát v EU. Je to hospodářsky vyspělý stát s rozsáhlým, rozvinutým a výkonným zemědělstvím. Země disponuje největší rozlohou zemědělské a orné půdy v Evropě. Zemědělská půda ve Francii zaujímá 54 % území a lesy 28 %. V zemědělském sektoru je zaměstnáno 3 % aktivního obyvatelstva, což je třikrát méně než před 40 lety. Převažuje zde živočišná výroba s vysokými stavy skotu prasat, ovcí a drůbeže. Produkuje se zde maso, mléko a sýry. Z rostlinné výroby převažuje pěstování obilovin, především pšenice a cukrové řepy, také brambory, olejniny, krmiva a značné množství jde na export⁹⁷.

Francie je největším producentem a vývozcem zemědělských výrobků v Evropě. Francouzští zemědělci dostávají jedny z největších dotací ze společného rozpočtu Unie i přesto, že význam zemědělství neustále klesá. Velký význam zde mají světoznámé vinice, jako je Languedoc, Bordeaux, Champagne a Toulouse. Právě vinařství je neustále se rozvíjející oblast francouzského hospodářství a velké množství se vyváží do celého světa. Různá klimatická pásma umožňují pěstování různých druhů ovoce.

Dalším velice důležitým odvětvím je rybolov, který se díky poloze Francie těší velké oblibě. Nejčastěji zde loví kraby, sledě, makrely, tresky, humry, langusty, chobotnice a jiné plody. Francie je také největším evropským producentem ústřic.

⁹⁷ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/francie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000421/#sec5>, 2011.

V roce 2009 Francie obdržela z evropského rozpočtu 9,5 miliardy EUR na SZP a usiluje o zachování současné zemědělské subvence⁹⁸.

Charakteristika zemědělského sektoru ve Španělsku

Zemědělství Španělska negativně ovlivňuje vysoká průměrná nadmořská výška, členitý reliéf země a nedostatek vodních srážek, který způsobuje pravidelně závažné problémy. Z celkové rozlohy Španělska tvoří přes 30 % lesy, cca 12 % louky a pastviny, a necelých 40 % tvoří obdělávané půdy. Na HDP se zemědělství Španělska podílí pouhými 2,3 %, což svědčí o stále nízké produktivitě⁹⁹. **Španělsko zaujímá 1. místo na světě v produkci oliv a olivového oleje, citrusů a 3. místo ve výrobě vína.** Mezi nejrozšířenější plodiny dále patří pšenice, žito, ječmen, brambory, ovoce a vinná réva. Také se zde produkují mandle, lískové oříšky, tabák a bavlna. V živočišné výrobě je významný chov ovcí a prasat. V rybolovu převažuje lov ančoviček, sardinek a tresek. Ryb však stále ubývá a proto se jejich lov stává předmětem srážek s francouzskými rybáři.

I přesto, že počet lidí pracujících ve španělském zemědělství stále klesá, hustota produkce zemědělství v posledních letech roste. V současné době se zemědělci podílejí na zaměstnanosti méně než 10 %.

Charakteristika zemědělského sektoru v Německu

V Německu je moderní a intenzivní zemědělství, které však nestačí plně pokrývat domácí spotřebu. Z toho důvodu se podstatná část potravin musí dovážet, zejména z Francie a Švýcarska. V rostlinné výrobě se pěstuje žito, oves, brambory, cukrová řepa, píce, obiloviny, zelenina a ovoce. Významné je i chmelařství a vinohradnictví – Německo patří k největším producentům vína. Živočišná výroba je zaměřena na produkci masa a mléka. Chová se zde skot, ovce a drůbež. V Německu je také vysoká produkce sýrů, másla, vajec a medu. Je zde i rybolov a vyspělé lesnictví.

V minulosti patřilo Německo k zemědělským státům. V zemědělství pracovalo téměř 38 % aktivního obyvatelstva a jejich podíl na celkové hrubé přidané hodnotě činil skoro 30 %. Před sto lety dokázal jeden německý sedlák svou prací vyprodukovat potraviny pouze pro obživu čtyř osob, avšak postupem času produktivita v zemědělství vzrůstala. V současné době je jeden zaměstnanec schopen uživit až 133 osob. Německo používá kapitálově náročné a technicky vyspělé výrobní prostředky, což vede jak k růstu produktivity v zemědělství,

⁹⁸ <http://www.euroskop.cz/8963/17360/clanek/francie-a-nemecko-nasly-shodu-o-budoucnosti-zemedelstvi-v-eu/>, 2010.

⁹⁹ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000541/#sec5>, 2010.

tak i k razantním strukturálním změnám. V dnešní době je v zemědělství v Německu zaměstnáno pouze 2,1 % všech výdělečně činných osob, které přispívají k celkové hrubé přidané hodnotě přibližně 1 %¹⁰⁰.

Charakteristika zemědělského sektoru ve Velké Británii

Zemědělství zde vytváří 0,7 % HDP a je zde zaměstnáno 184 000 lidí, tj. 0,6 % celkové pracovní síly. Podíl zemědělství na tvorbě HDP a zaměstnanosti však trvale klesá. V posledních 10 letech opustilo agrární sektor přes 60 000 lidí. Rozloha zemědělské půdy je ve Velké Británii dlouhodobě stabilní a dosahuje 18,7 mil. ha. Téměř 3,5 % zemědělské půdy se využívá pro výrobu bio potravin. V této zemi se pěstuje hlavně pšenice, ječmen, řepka olejná, cukrovka, brambory, ovoce a zelenina. Důležitá je také produkce krmiv a chmele. Je zde vysoce mechanizovaná výroba. **Velká Británie je největším producentem ovcí v EU** – cca 35 mil. ks. Také je zde významný chov hovězího dobytka (10,3 mil. ks), prasat (4,9 mil. ks) a drůbeže. Dotace pro britské farmáře dosahují téměř 3 mld. *britské libry (GBP)* ročně¹⁰¹.

V roce 1984 získala *Velká Británie (VB)* rabat, jelikož pravidla určující odvody do společného rozpočtu a příjmy z něj pro ni vycházela velmi příznivě. To bylo způsobeno tím, že má VB relativně malý sektor zemědělství, a tudíž získává jen malou část ze subvencí, které poskytuje EU. V roce 1984 byla VB v tehdejší desetičlenné unii třetí nejchudší zemí, a zároveň se měla stát zemí s nejvyššími příspěvky. Díky rabatu získává zpět 2/3 svého čistého příspěvku. Všechny ostatní země přispívají přiměřeně k velikosti národní ekonomiky, avšak některé země¹⁰² jsou osvobozeny od platby ¼ příspěvku. V současné době patří VB k nejbohatším zemím EU a tudíž převládá názor, že by měl být systém britského rabatu zrušen. Tímto se však VB stala největším přispěvatelem. Přestavitelé této země se však rabatu vzdát nechtějí a požadují, aby byly výrazně omezeny peníze poskytované z unijních fondů na zemědělskou politiku a regionální pomoc¹⁰³.

Charakteristika zemědělského sektoru v Itálii

Zemědělská výroba se v Itálii podílí na celkové zemědělské produkci EU 14,4 %. V sektoru však přetrvávají silné teritoriální rozdíly. V Itálii pracovalo v roce 2008 celkem 4,2 % práceschopného obyvatelstva¹⁰⁴. Z celkové rozlohy Itálie zaujímá zemědělsky

¹⁰⁰ <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/business/nemecko-zaziva-narust-produktivity-zemedelstvi/>, 2011.

¹⁰¹ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britanie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000687/>, 2011.

¹⁰² Rakousko, Německo, Nizozemsko a Švédsko.

¹⁰³ http://www.bbc.co.uk/czech/specials/173_euro_cash/page5.shtml, 2006.

¹⁰⁴ Tj. 2,9 % podíl na počtu pracujících v zaměstnaneckém poměru a 11,6 % podíl na počtu samostatně výdělečně činných osob.

využitelná půda 37 %, lesy pokrývají 29 % rozlohy země a 2,4 % rozlohy připadá na vodní toky. V této zemi je intenzivní zemědělská výroba, která je koncentrována do malých a středních farem, jejichž naprostá většina hospodaří na výměře menší než 10 ha. Celková plocha obdělávané zemědělské půdy v Itálii v roce 2008 činila 12,7 mld. ha¹⁰⁵.

Hlavními rostlinnými produkty jsou pšenice, kukuřice, žito, rýže, zelenina, cukrová řepa, slunečnice, sojové boby, také ovoce, citrusové plody a vinná réva. Pěstují se zde i brambory, ječmen, olivy a tabák. Vzhledem k tomu, že je v této zemi živočišná výroba deficitní, je Itálie do značné míry odkázána na import, a to především masa a živých zvířat.

Zásadním problémem zemědělství v Itálii je jeho nedostatečná produktivita, která je způsobená malou velikostí velké části zemědělských farem a podniků. V budoucnosti se očekávají v italském zemědělství velké změny struktury vlastnictví zemědělské půdy. Značná část italských farmářů, kteří samostatně hospodaří na menších plochách půdy, se blíží důchodovému věku, nebo jej již přesáhla, a jejich potomci se zemědělství nevěnují. Jestliže Itálie v nejbližší době nepřistoupí k zásadní reformě svého zemědělství, zaznamená další propady v tomto sektoru a italské výrobce vytlačí v řadě komodit na světových i domácích trzích producenti z jiných zemí.

4.3 Zemědělský sektor nových členských států

Z hlediska zaměstnanosti existují mezi starými a novými členskými státy značné rozdíly. Zatímco EU-15 zaměstnávalo v zemědělském sektoru v roce 2003 pouhých 6 % aktivní populace, v zemích SVE bylo v agrárním sektoru ve stejné době zaměstnáno téměř 27 % aktivní populace. V těchto průměrech však nejsou vyjádřeny značné hluboké disparity. Například v ČR se zemědělstvím před vstupem do Unie zabývalo jen 6 % aktivní populace, avšak Rumunsko v téže době zaměstnávalo v agrárním sektoru 35 %. Stejné rozdílnosti jsou i v podílu na HDP. Vzhledem k těmto rozdílným údajům nelze hovořit o jednom zemědělství, ale tudíž o zemědělstvích rozličných¹⁰⁶. Tabulka č. 4.1 zobrazuje základní charakteristiku zemědělského sektoru v EU-12. Podrobnější charakteristika členských zemí za rok 2008 je zobrazena v příloze č. 4.

¹⁰⁵http://www.mzv.cz/rome/cz/obchod_a_ekonomika/souhrnna_teritorialni_informace/teritorialni_informace_italie/teritorialni_informace_italie_zarok.html, 2009.

¹⁰⁶ http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Zemedelstvi/zem_a_v.htm, 2003.

Tabulka č. 4.1: **Základní ukazatele členských států pro oblast zemědělství**

země	podíl zemědělství na HDP (v %)		podíl zemědělství na zaměstnanosti (v %)		počet osob zaměstnaných v zemědělství (v tisících)			Využitá zemědělská plocha (v 1000 ha)			počet zemědělských podniků > 1 ESU (v tisících)		
	2003	2008	2003	2008	2003	2005	2007	2003	2005	2007	2003	2005	2007
ČR	2.4	1.9	3.6	2.9	169	159	164	3 594	3 523	3490	26	26.8	25.9
Slovensko	3.69	-*	5.4	4.0	101	86	88	2095	1840	1889	12.2	12.9	15.8
Slovinsko	1.5	1.1	10.4	8.4	176	171	170	449	448	461	61.4	60.9	61.5
Litva	5.7	4.6	17.2	6.7	218	312	219	1 827	2 338	2 134	89.4	128.6	85.3
Lotyšsko	2.1	1.6	10.4	6.3	129	117	112	1 202	1 302	1 429	52.7	44.9	44.4
Estonsko	2.0	1.9	6.5	5.6	49	48	43	703	764	848	14.6	13.4	12.8
Polsko	3.9	-	15.3	15.4	2432	2735	2830	12889	13132	13856	1 056.3	1 082.7	1 128.1
Maďarsko	3.7	4.5	5.5	4.5	431	416	375	4081	4048	4054	161	157.2	140.8
Kypr	3.1	-	9.4	-	59	59	63	149	142	139	28.4	29.9	28.1
Malta	-	-	-	-	13	14	13	10	9	9	7.3	8.2	7.6
Bulharsko	10.0	5.1	23.1	19.7	411	316	306	2 629	2 488	2 867	157.3	118.1	117.8
Rumunsko	16.7	9.3	-	-	3054	3071	1932	10 624	10 337	9 498	1 211.8	1236	866.7
EU15	-	-	-	3,4	10969	10466	10064	121 382	121 369	120 154	5 054.1	4 903.3	4 775.9
EU12	4,98	3,75	10,68	6,7	7242	7504	6315	40 251	40 371	40 674	2 878.3	2 919.4	2 534.8
EU10	3,1	2,6	9,3	8,17	3777	4117	4077	26998	27546	28309	1509.2	1502.3	1550.3
EU2	13,35	7,2	23,1	19,7	3465	3387	2238	13253	12825	12365	1369,1	1417.1	984.5
EU27	-	-	-	-	18211	17970	16379	161 633	161 740	160 827	7 932.4	7 822.7	7 310.7

Pozn.: * Nedostupná data za daný rok.

Zdroj: European Commission, 2010; vlastní zpracování

Nové členské země EU jsou mnohem výrazněji agrárně orientované. Situace se však významně liší i mezi jednotlivými zeměmi SVE. Postupně dochází ke zvyšování ekonomické úrovně nových členských států, avšak v průměru tyto země nedosahují ani poloviny úrovně EU-15. Díky transformačním procesům poklesl podíl agrárního sektoru v zemích SVE ve prospěch průmyslu a služeb. Ačkoli se podíl agrárního sektoru na HDP během posledních 15 let snižoval, stále převyšuje průměr EU-15. Průměrný podíl zemědělského sektoru na HDP v zemích SVE v roce 2006 činil 6 % v rozpětí od 14,5 % v Bulharsku do 3,2 % ve Slovinsku.

Podíl pracovníků v zemědělství na celkové pracovní síle je v nových členských státech SVE čtyřnásobně vyšší oproti průměru EU-15 a mezi jednotlivými zeměmi jsou i nadále velké rozdíly. V některých státech poklesla zaměstnanost v agrárním sektoru o více než 50 %, například v ČR o 60 % a v Maďarsku o 70 %¹⁰⁷. Během procesu transformace došlo ve většině nových členských zemí také ke zvýšení produktivity práce a zefektivnění struktury podniků.

¹⁰⁷ Pělucha, M. a kol, 2006, str. 29.

V Polsku a Rumunsku je koncentrováno téměř 62 %¹⁰⁸ celkové využitelné zemědělské půdy ze zemí SVE. **Polsko je vůbec největší evropskou zemědělskou oblastí** a zabírá 36 % orné půdy všech nových členských zemí SVE. Ve srovnání s ostatními zeměmi EU je Polsko jednou z nejchudších zemí, před vstupem Bulharska a Rumunska bylo dokonce nejchudší stát celé EU a prvních šest ekonomicky nejslabších regionů v EU bylo právě polských. Tento nepříznivý stav je způsoben strukturou některých odvětví, například v zemědělství v roce 2009 pracovalo 30 % obyvatelstva, ale k celkovému HDP Polsko přispívalo pouhými 4 %¹⁰⁹. Pro Polsko je tedy členství v EU prospěšné především díky získané příležitosti urychlit hospodářský a společenský rozvoj země, dále zlepšit přístup polského zboží na trh Unie a rozšířit obchodní spolupráci.

Nové členské země EU stále nedosahují ekonomické úrovně průměru EU-15 a jejich podíl agrárního sektoru na tvorbě HDP a zaměstnanosti je i nadále významně vyšší.

Vstup do EU a participace na strukturálních politikách zvýšily investiční podpory do venkovských oblastí zemí SVE, také došlo k novým ekonomickým podnětům v rámci podpory rozvoje venkova, zvyšuje se ochrana ŽP a zvířat, dochází k restrukturalizaci a modernizaci zemědělských podniků a odbytových organizací, snižuje se investiční riziko a dochází k akceleraci nezemědělských aktivit ve venkovských oblastech. Tímto dochází ke zvyšování výnosnosti zemědělských podniků, rozšiřování výroby, posilování konkurenceschopnosti a zvyšuje se také využití disponibilního produkčního potenciálu¹¹⁰.

Avšak současně může dojít také k nárůstu zemědělské produkce, a to by vedlo k produkčním přebytkům, které jsou z ekonomického hlediska značně nežádoucí a zatěžují zdroje rozpočtu EU. Řešením takovéto nežádoucí situace může být jen rychlá a hluboká reforma SZP EU a důraz na opatření a podporu v rámci politiky rozvoje venkova a nezemědělských činností.

Na zemědělství EU mělo rozšíření Unie značný dopad. V původních 15 členských státech bylo 6 milionů zemědělců, avšak po rozšíření na EU-27 se jejich počet zvýšil na téměř 7 milionů. Zemědělský sektor hraje ve většině nových členských zemí důležitou roli. S novými členskými státy se zvětšila i původní plocha zemědělské půdy o 40 %¹¹¹. Produkce

¹⁰⁸ Pělucha, M. a kol, 2006, str. 29.

¹⁰⁹ <http://www.euroskop.cz/466/sekce/polsko-v-evropske-unii/>, 2009.

¹¹⁰ Pělucha, M. a kol, 2006, str. 33.

¹¹¹ Původní plocha zemědělské půdy v zemích EU-15 měla rozlohu 130 milionů hektarů, a zvětšila se o dalších 55 milionů ha.

v zemích EU-27 se u řady produktů navýšila jen cca o 10 - 20 %, což znamená, že zemědělský potenciál nových členských států není využíván v plné míře.

Došlo k rozšíření jednotného vnitřního trhu EU, kdy vznikl trh s více než 492 mil. spotřebiteli, průmyslovými a zemědělskými výrobci a provozovateli různých služeb.

Za posledních 10 let se zemědělství EU výrazně proměnilo. Od vstupu nových členských zemí do EU mezi lety 2004-2007 ztratilo evropské zemědělství 3,7 mil. pracovních míst, a to i přesto, že právě zemědělství hraje v nových členských zemích důležitou roli. Důvodem této nepříznivé události byla reorganizace a modernizace odvětví v nových členských zemích, jako je Bulharsko, Polsko, Rumunsko a ČR, kde poklesl počet pracovních míst o 31 %, ale zároveň se zvýšil příjem rolníků o 61 %. V západní části EU je však realita jiná, snížil se zde nejen počet pracovních míst, ale také příjem zemědělců, především v Dánsku, Itálii a Lucembursku. Výjimku tvoří Velká Británie, ve které vzrostly příjmy o 71 %. V současné době je největší evropskou zemědělskou velmocí Polsko s 20 % pracovních míst, následuje Rumunsko s 19 % pracovních míst. Ze západoevropských zemí vede Itálie s 10 %, Francie a Španělsko s 8 %.

V ekonomikách nových členských zemí hraje zemědělství mnohem větší roli než v rozvinutějších starších členských zemích. V budoucnosti se tyto nové členské země EU mohou stát nejvýznamnějšími příjemci pomoci určené na rozvoj zemědělství a regionů. Na EU je však vyvíjen tlak, aby omezila subvence pro zemědělství. Tímto by rozvojové země získaly příležitost uplatnit se na evropských trzích se svou zemědělskou produkcí.

Současná SZP EU

Pro rozpočtové období 2007–2013 vyčlenila EU na SZP 43 % finančních prostředků z evropského rozpočtu. V roce 2008 bylo pro zemědělství a rozvoj venkova v EU určeno 55,1 mld. EUR, což představuje 42,6 % celého evropského rozpočtu. Také v roce 2009 představovaly výdaje na SZP podstatnou část rozpočtu Unie, a to 42,78 % z 134,4 mld. EUR, tj. 57,5 mld. EUR. Zatím tedy ke snižování prostředků na SZP nedochází, ale vzhledem k tomu, že roste rozpočet EU, dochází ke snižování podílu na celkových výdajích¹¹².

V souvislosti s probíhajícími úpravami SZP postupně dochází k oslabování prvního pilíře a naopak k posilování dotací plynoucích do pilíře druhého. V roce 2007 bylo na rozvoj venkova vyčleněno 12,4 mld. EUR a v roce 2008 dokonce 14,2 mld. EUR.

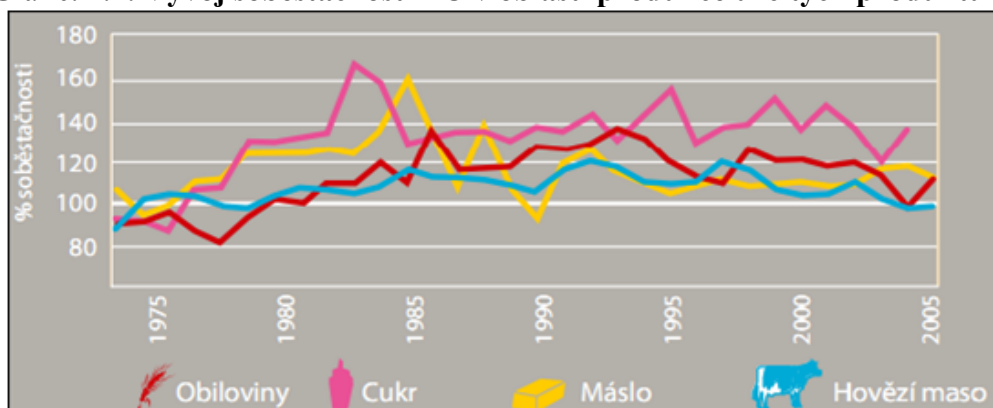
¹¹² <http://glopolis.org/cs/clanky/spolecna-zemedelska-politika/>, 2008.

Výdaje na zemědělství a rozvoj venkova jsou značně vysoké. Názory na to, do jaké míry jsou tyto výdaje legitimní, jsou však různé. Jednotlivé členské státy EU mají odlišné pozice. ČR v dokumentech k českému předsednictví v Radě EU opakovaně proklamuje vůli financování SZP podstatně omezit ve prospěch jiných, konkurenceschopnějších odvětví. Naopak Francie prosazuje zachování silné zemědělské politiky. Země, které jsou pro „levnější“ SZP, většinou argumentují tím, že je nelegitimní, aby odvětví, které dává práci pouze necelým 5 % Evropanů a na HDP EU se podílí pouze 1,3 %, spotřebovávalo tak významnou část evropského rozpočtu. Oproti tomu, země, které jsou pro zachování současné výše zemědělských podpor, zdůrazňují zvláštní povahu zemědělství – jeho přímé propojení s péčí o krajinu a s kvalitou života na venkově. Zastávají názor, že bez dotací zemědělství nebude schopné plnit své různorodé, celospolečensky a environmentálně přínosné role. Zatímco náklady za jiné veřejné politiky¹¹³ nesou samotné členské státy, zemědělství je financováno převážně z rozpočtu Unie. Z toho důvodu musí být jeho podíl na evropském rozpočtu tak velký. Evropská komise často zdůrazňuje, že současný rozpočet SZP představuje jen 0,5 % HDP EU.

Počet Evropanů pracujících v zemědělství, lesnictví, lovu a rybolovu neustále klesá. V roce 2004 představovali v průměru 5 % obyvatel EU-25, v roce 2005 už jen 4,9 % a v roce 2006 pouhých 4,7 %¹¹⁴.

V Evropě je možné produkovat téměř všechny zemědělské produkty¹¹⁵. U některých z nich je Evropa dokonce světovou velmocí. Jedná se například o víno, whisky a další lihoviny, také o olivový olej či maso. Důkaz, že je EU soběstačná, je patrný z následujícího grafu č. 4.1.

Graf č. 4.1: Vývoj soběstačnosti EU v oblasti produkce určitých produktů

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010.

¹¹³ Politiky vzdělávání, sociální zabezpečení nebo zdravotní péči.

¹¹⁴ http://osha.europa.eu/en/sector/agriculture/index_html, 2010.

¹¹⁵ http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010, str. 8.

SZP a duální struktura evropského zemědělství

Hlavní nedostatky současné SZP nespočívají jen ve výši jejího rozpočtu, ale především v systému rozdělování dotací. Největší část prostředků z rozpočtu SZP získávají velké podniky, které jsou často zaměřené na intenzivní hospodaření¹¹⁶. Avšak velké podniky by dokázaly na trhu přežít i bez dotací. Oproti tomu malé a střední farmy se nacházejí v prostředí, v němž sílí průmyslové podniky, a tudíž jsou méně konkurenceschopné. Z toho důvodu ze zemědělství ročně odchází zhruba 2 % lidí, kteří hledají práci v jiných sektorech. Ve všech členských zemích EU v dnešní době plyne 70 % prostředků SZP pouhým 25 % největších podniků a 82 % farem oproti tomu dostává méně než 5000 EUR za rok. Tento nepoměr výše podpor pro malé a velké zemědělské podniky je dán nastavením kritérií pro získávání dotací. V současné době tvoří největší část podpor přímé platby, jejichž vyplácení závisí na počtu hektarů, hospodářských zvířat a z části také na objemu produkce. Tímto dochází k neproporčnímu dotování intenzivního, vysoce produktivního typu výroby. Tento způsob hospodaření je však podle různých sdružení drobných zemědělců ve vyspělých i rozvojových zemích méně šetrný k životnímu prostředí a k tradiční venkovské krajině.

V rámci SZP však určitá část podpor i nadále spočívá v intervenčních nákupech, které výrobcům zaručují odbyt některých produktů¹¹⁷ nebo komodit za předem stanovenou cenu. Vykoupené produkty jsou pak uskladněny v intervenčních skladech na náklady Unie. Tímto je možné získat dotace také i na výrobu a vývoz bramborového škrobu. Z toho důvodu zemědělské podpory neplynou jen samotným pěstitelům, ale také zpracovatelským podnikům¹¹⁸. Z toho vyplývá, že téměř polovina příjemců podpor z rozpočtu SZP nejsou zemědělci.

SZP a rozvojové země

Prostřednictvím dotací¹¹⁹ mohou evropští výrobci prodávat své produkty levněji, než ti, kdo žádnou veřejnou podporu nepobírají. Nehledě na to, do jaké skupiny jsou podpory zařazeny, vytvářejí i v současné době nekalou konkurenci a nepřímou tak mohou poškozovat pěstitele a výrobce potravin v rozvojových zemích. Je však nutné zdůraznit, že mnohé nejméně rozvinuté země jsou čistými dovozci potravin a co nejnižší cena je pro tamní

¹¹⁶ Tj. na produkci ve velkém, spojenou s masivním užíváním chemických hnojiv a pesticidů, která není šetrná k životnímu prostředí.

¹¹⁷ Másla, mléčných výrobků, cukru, hovězího masa.

¹¹⁸ Často se jedná o nadnárodní koncerny s obrovským obrátem.

¹¹⁹ Včetně těch, které se řadí do tzv. zelené skupiny WTO.

spotřebitele samozřejmě výhodou. Jak ale ukazuje současná potravinová krize způsobená vysokými cenami potravin, přílišná závislost na importu jídla je nebezpečná¹²⁰. Z toho důvodu se musí zabránit tomu, aby zemědělské dotace vyspělých států nadále podkopávaly zemědělskou produkci a výrobu potravin v těchto zranitelných státech. Se SZP úzce souvisejí také tzv. biopaliva, jelikož EU poskytuje na pěstování olejnatých semen a obilí pro biopaliva zvláštní dotaci v hodnotě 45 EUR na hektar, a také umožňuje pěstovat tyto plodiny na půdě, která by za jiných okolností podléhala povinnému vyjmutí z produkce.

EU se skládá z mnoha regionů s různými podmínkami pro zemědělskou výrobu. Hlavní výhodou zemědělství EU je vysoká kvalita získávaných produktů¹²¹. Kvalita potravin je zajišťována mnoha způsoby¹²², EU provádí kontrolu reziduí pesticidů a přísad v potravinách a poskytuje informace o nutričních hodnotách. Také používá přísné monitorovací a kontrolní systémy a zajišťuje účinné fungování jednotného evropského trhu.

Budoucnost SZP

Podle Evropského parlamentu je zemědělství strategickým odvětvím, které nese nezastupitelnou úlohu v souvislosti se zajišťováním potravin. Právě proto by měla **SZP po roce 2013 sledovat jako hlavní cíl především zajištění adekvátních dodávek potravin za přijatelné ceny při současném bránění spekulacím s potravinami, jež vyvolávají volatilitu cen**. K zajištění potravin by měl přispívat výzkum a technologické inovace, ale také tradiční výrobní postupy a ekologické zemědělství. Zemědělství má být prioritou při poskytování rozvojové pomoci EU, jelikož se soustředí nejen na zajištění potravinové bezpečnosti v Evropě, ale také ve světě.

Společná zemědělská politika by se však měla efektivněji vyrovnávat také se stárnutím evropské zemědělské populace. V EU je jen 7 % zemědělců mladších 35 let a v následujících 10 letech se jich asi 4,5 mil. chystá odejít do důchodu¹²³. Proto by měla EU přijmout další opatření k tomu, aby bylo zemědělství atraktivnějším oborem pro mladé lidi prostřednictvím dalších premií na zahájení zemědělské činnosti nebo dotované úrokové sazby na půjčky.

¹²⁰ <http://glopolis.org/cs/clanky/spolecna-zemedelska-politika/>, 2008.

¹²¹ http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010, str. 10.

¹²² Například opatření na podporu jejich bezpečnosti a hygienu, jasná pravidla pro označování produktů, ustanovení o zdraví zvířat a rostlin a dobrých životních podmínek zvířat

¹²³ <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/aktuality-z-evropske-unie/debata-o-budoucnosti-szp-po-roce2013/1000661/59674/>, 2011.

5 Závěr

V bakalářské práci je řešena problematika zemědělské politiky v procesu rozšiřování Evropské unie. Společná zemědělská politika je vůbec nejstarší politikou Unie. Je zaměřena na zvyšování produktivity, životní úrovně zemědělců, stabilizaci trhů a zajištění zásobování obyvatel. Zemědělství se vždy pokládalo za nejdiskutovanější oblast při utváření evropské integrace, a přesto, že prošlo řadou změn, patří ještě stále k nejaktuálnějším a nejkontroverznějším oblastem společného zájmu všech 27 členských států Evropské unie.

S rozšiřováním se počítalo již od počátku vzniku Evropského hospodářského společenství. S přijetím nových členů se však změnila i Evropská unie. Mezi starými členskými zeměmi EU-15 a novými státy EU-12 jsou značné rozdíly, jež spočívají zejména v odlišné struktuře zemědělských podniků a pozemků, formě vlastnictví, produktivitě práce, výnosnosti a kapitálové vybavenosti. Pro zemědělce z nových členských zemí znamenalo přijetí do Evropské unie přístup na jednotný trh a čerpání výhod ze stabilních cen, přímých plateb a opatření přijatých v rámci politiky rozvoje venkova. I přes pozitivní vývoj při modernizaci a restrukturalizaci zemědělského sektoru v nových členských státech zůstává hlavní výzvou rozvoj prosperity zemědělství venkovských oblastí. Pro EU znamenalo rozšíření o 12 nových zemí velký úspěch, ale také výzvu, neboť to pro ni znamenalo rozšíření prostoru míru, stability, demokracie v Evropě a rozšíření trhů, dále také vytvoření nových obchodních příležitostí a uvedení rychle rostoucích ekonomik na jednotný trh, což vedlo k posílení evropské ekonomiky.

V první kapitole je vymezena základní charakteristika Společné zemědělské politiky EU. Příčinou vzniku Společné zemědělské politiky byla nesoběstačnost v zásobování potravinami po 2. světové válce a zaostávání výkonnosti zemědělství v Evropě, především oproti USA. Díky Společné zemědělské politice došlo za 40 let jejího fungování k rozvoji zemědělské výroby a členské státy dosáhly produkční soběstačnosti. Zemědělci měli zajištěny stabilní příjmy a těšili se ze slušné životní úrovně, z odstraňování výkyvů na trhu a spotřebitelé měli relativně levné potraviny. Současně Společná zemědělská politika odlehčila deficitům obchodních bilancí členských zemí a zajistila rovnoměrné pokrytí zemědělské výroby na celém území a Evropa začala dohánět USA. Technologický a ekonomický rozvoj umožnil překonat většinu původních omezení zemědělského sektoru. Přes tyto úspěchy však byla Společná zemědělská politika kritizována za rychle rostoucí nadprodukcí hlavních zemědělských produktů. Některé se sice dařilo za poměrně vysoké ceny vyvážet do třetích zemí, avšak větší část muselo Společenství dále uskladnit nebo zlikvidovat.

Z tohoto důvodu se zvyšovaly náklady na Společnou zemědělskou politiku, které v roce 1985 dosáhly částky 20,4 mld. ECU, což představovalo 73,25 % rozpočtu Společenství. Poklesla i konkurenceschopnost evropských výrobců, proto nezbylo než Společnou zemědělskou politiku reformovat. Řada reforem prováděných od roku 1992 tak napravila tuto situaci snížením garantovaných cen a zavedla mnoho doprovodných opatření. Zároveň se zemědělská politika začala více orientovat na sociální aspekty zemědělství, oblast rozvoje venkova a ochranu životního prostředí. V současné době činí náklady na zemědělskou politiku cca 55 mld. EUR ročně, což představuje 40 % celkového rozpočtu Unie, avšak dochází k průběžnému snižování podílu výdajů na zemědělství v rámci HDP Evropské unie.

Druhá kapitola je zaměřena na Společnou zemědělskou politiku a nové členské státy. Ještě před přistoupením nových zemí do Evropské unie musela být vyřešena problematika přiznání přímých plateb. Problémem byla rozdílná úroveň nákladů ve starých a nových členských státech, v nichž by zemědělský sektor odčerpával větší část přímých plateb na úkor zemědělských odvětví stávajících členů. Bylo rozhodnuto, že nové země mohly do Unie přistoupit pouze s tím, že v oblasti zemědělské politiky získají postavení tzv. „druhořadého člena“, a že zemědělci starých členských států budou mít v následujících 10 letech od rozšíření privilegované postavení. V druhé kapitole je také vymezena charakteristika zemědělského sektoru v kandidátských a potenciálních kandidátských zemích.

Třetí kapitola je věnována charakteristice zemědělského sektoru Evropské unie. Je zde popsána situace v zemědělství, a to jak v zemích EU-15, tak v EU-12. Nové členské země jsou mnohem výrazněji zemědělsky zaměřené. Postupně dochází ke zvyšování ekonomické úrovně nových členských států, avšak v průměru tyto země nedosahují ani poloviny úrovně EU-15. Díky transformačním procesům poklesl podíl agrárního sektoru v zemích střední a východní Evropy ve prospěch průmyslu a služeb. Ačkoli se podíl agrárního sektoru na HDP během posledních 15 let snižoval, stále převyšuje průměr EU-15. Podíl pracovníků v zemědělství na celkové pracovní síle je v nových členských státech čtyřnásobně vyšší oproti průměru EU-15, a mezi jednotlivými zeměmi jsou i nadále velké rozdíly.

Cílem této práce bylo analyzovat teoretická východiska Společné zemědělské politiky EU, popsat roli zemědělství v procesu rozšiřování Unie a charakterizovat zemědělský sektor Evropské unie, a to jak v původních členských státech EU-15, tak i v nových členských státech EU-12, a popsat, jaké mělo rozšíření Unie dopad na zemědělský sektor. Stanovený cíl bakalářské práce byl splněn.

Seznam literatury

Knihy:

1. CINI, M.; BORRAGAN, N. *European Union Politics*. 3. vyd. New York: Oxford University Press, 2010. 520 s. ISBN 978-0-19-954863-7.
2. EUROPEAN COMMISSION. *Agriculture and Enlargement*. 1. vyd. Brussels: European Commission. 2010. 15s. ISBN: 978-92-79-11622-3.
3. EUROPEAN COMMISSION. *Pocketbook on Candidate and Potential Candidate Countries*. 1. vyd. Brussels: European Commission. 2010. 246 s. ISBN 978-92-79-14233-8.
4. EVROPSKÁ KOMISE. *Porozumění procesu rozšíření. Politika rozšíření Evropské unie*. 1. vyd. Belgie: Evropská komise, Generální ředitelství pro rozšíření. 2007. 17s. ISBN: 978-92-79-06631-3.
5. FOJTÍKOVÁ, L.; LEBIEDZIK, M. *Společné politiky EU. Historie a současnost se zaměřením na ČR*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 179 s. ISBN: 978-80-7179-939-9
6. MAŠTÁLKA, J.; ČUBA, F.; HURTA, J. *Zemědělství v globalizovaném světě*. 1. vyd. Brusel – Slušovice. 2010. 75 s.
7. NEUMANN, P. *Společná zemědělská politika Evropské unie – vznik, vývoj, reformy, mezinárodní komparace*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2004. 66 s. ISBN 80-245-0814-1.
8. PĚLUCHA, M. a kol. *Rozvoj venkova v programovacím období 2007-2013 v kontextu reformy SZP EU*. 1. vyd. Praha: IREAS – Institut pro strukturální politiku. 2006. 162 s. ISBN 80-86684-42-3.
9. STANÍČKOVÁ, M. *Realizace a využití strukturální pomoci EU v České republice v oblasti zemědělství*. Ostrava, 2010. 120 s. Diplomová práce. VŠB - TU Ostrava. Vedoucí práce: Ing. Lukáš Melecký.
10. STANÍČKOVÁ, M. *Společná zemědělská politika Evropské unie*. Ostrava, 2008. 58 s. Bakalářská práce. VŠB - TU Ostrava. Vedoucí práce: Ing. Boris Navrátil, CSc.

Elektronické publikace:

11. EUROPEAN COMMISSION. *Directorate-General for Agriculture and Rural Development*. 2010. Luxembourg. Dostupný z WWW: <http://www.ilo.org/public/libdoc/igo/2010/460719.pdf>.

12. EUROPEAN COMMISSION. *Agricultural statistics – Main results – 2008-09*. 2010. Luxembourg. Dostupný z WWW:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-ED-10-001/EN/KS-ED-10-001-EN.PDF>.
13. EVROPSKÁ KOMISE. *Společná zemědělská politika* [online]. 2008. [cit. 2. 3. 2011]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf>.
14. EVROPSKÁ KOMISE. *Společná zemědělská politika*. 2010. Generální ředitelství pro zemědělství a rozvoj venkova. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf>.
15. GLOPOLIS - Pražský institut pro globální politiku. *Evropská regionální fóra – Společná zemědělská politika EU*. 2008. RESPEKT Institut. Dostupný z WWW:
<<http://glopolis.org/cs/clanky/spolecna-zemedelska-politika/>>.
16. JAVŮRKOVÁ, J. *Zemědělství v deseti nových členských státech EU a aplikace společné zemědělské politiky*. 2004. Praha. Dostupný z WWW:
<http://www.agronavigator.cz/attachments/Zemedelstvi_v_10_novych_clenskych_stat ech.pdf>.
17. JEDLIČKA, J. *Společná zemědělská politika EU* [online]. 2004. [cit. 8. 2. 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.csas.cz/banka/content/inet/internet/cs/CAP.pdf>>.
18. ODS. *Čeští zemědělci a Společná zemědělská politika Evropské unie* [online]. 2006. [cit. 8. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://www.ods.cz/eu/download/docs/zemedelci_a_politika_EU.pdf>.
19. TOKAR, I. *Společná zemědělská politika Evropské unie* [online]. 2003. [cit. 8. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://www.valtr.wz.cz/spolecne_regionalni_politiky_EU_soubory/slide0001.htm>.

WWW stránky:

20. *Agripolicy.net* [online]. Statistics - New member states. 2009. [cit. 20. 3. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.europartnersearch.net/agripolicy/statistics/newmembers>>.
21. *Agripolicy.net* [online]. Statistics - Candidate countries. 2009. [cit. 20. 3. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.europartnersearch.net/agripolicy/statistics/candidates>>.

22. *BBC CZECH.com* [online]. Na co jdou peníze v EU – Britský rabat. 2006. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://www.bbc.co.uk/czech/specials/173_euro_cash/page5.shtml>.
23. *BBC CZECH.com* [online]. Na co jdou peníze v EU – Zemědělská politika a regionální pomoc. 2006. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://www.bbc.co.uk/czech/specials/173_euro_cash/page2.shtml>.
24. *Businessinfo.cz* [online]. Aktuality z teritorií – počet zemědělců ve Francii klesá. 2010. [cit. 17. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/aktuality-z-teritorii/pocet-zemedelcu-ve-francii-klesa/16592/>>.
25. *Businessinfo.cz* [online]. Debata o budoucnosti SZP po roce 2013: další příspěvky unijních institucí. 2011. [cit. 17. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/aktuality-z-evropske-unie/debata-o-budoucnosti-szp-po-roce-2013/1000661/59674/>>.
26. *Businessinfo.cz* [online]. Francie: Ekonomická charakteristika země. 2011. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/francie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000421/#sec5>>.
27. *Businessinfo.cz* [online]. Společné organizace trhu. 2009. [cit. 1. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecne-organizace-trhu-komodity/1000521/53172/>>.
28. *Businessinfo.cz* [online]. Společná zemědělská politika (SZP). 2010. [cit. 17. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/s/spolecna-zemedelska-politika-szp/1000711/5401/>>.
29. *Businessinfo.cz* [online]. Společná zemědělská politika Evropské unie. 2009. [cit. 1. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelska-politika-evropske/1000521/4234/>>.
30. *Businessinfo.cz* [online]. Společná zemědělská politika po reformě z roku 1992. 2009. [cit. 2. 1. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/zemedelska-politika-reforma-z-roku-1992/1000521/53177/>>.

31. *Businessinfo.cz* [online]. Španělsko: Ekonomická charakteristika země. 2010. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000541/#sec5>>.
32. *Businessinfo.cz* [online]. Velká Británie: Ekonomická charakteristika země. 2011. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britanie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000687/>>.
33. *Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy* [online]. Zemědělství v zemích střední a východní Evropy: Od krize k zotavení. 2003. [cit. 6. 3. 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Zemedelstvi/zem_a_v.htm>.
34. *eAgri.cz – Dotace* [online]. Cross compliance. 2010. [cit. 12. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/kontroly-podminenosti-cross-compliance/>>.
35. *eAgri.cz – Ministerstvo zemědělství* [online]. Lisabonská smlouva. 2010. Dostupný z WWW:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/zahranicni-vztahy/cr-a-evropska-unie/lisabonska-smlouva/>>.
36. *eAgri.cz – Ministerstvo zemědělství* [online]. Rozšíření Evropské unie. 2010. [cit. 20. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/zahranicni-vztahy/cr-a-evropska-unie/rozsireni-eu/>>.
37. *eAgri.cz – Ministerstvo zemědělství* [online]. Výsledky předsednictví ČR v Radě EU. 2010. [cit. 12. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/zahranicni-vztahy/cr-a-evropska-unie/predsednictvi-eu-2009/vysledky-predsednictvi-cr-v-rade-eu-1-1.html>>.
38. *EU2009.cz* [online]. Společná zemědělská politika. 2008. [cit. 2. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.eu2009.cz/cz/eu-policies/agriculture-and-fisheries/common-agricultural-policy/spolecna-zemedelska-politika-718/>>.
39. *EurActiv.cz* [online]. EU a západní Balkán. 2011. [cit. 22. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/eu-a-zapadni-balkan>>.

40. *Euractiv.cz* [online]. Reforma zemědělské politiky EU je podle Britů málo ambiciózní. 2011. [cit. 7. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euractiv.cz/zemedelstvi0/clanek/reforma-zemedelske-politiky-eu-je-podle-britu-malo-ambiciozni-008312>>.
41. *EurActiv.cz* [online]. Vztahy EU a Chorvatska. 2011. [cit. 22. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/vztahy-eu-a-chorvatska-000070>>.
42. *EurActiv.cz* [online]. Vztahy EU a Turecka. 2011. [cit. 22. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/turecko-a-eu>>.
43. *Europa.eu – Agriculture and Rural Development* [online]. Enlargement of the European Union. 2011. [cit. 6. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/index_en.htm>.
44. *Europa.eu – Agriculture and Rural Development* [online]. „Health Check“ of the Common Agricultural Policy. 2009. [cit. 6. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/index_en.htm>.
45. *Europa.eu – Evropský parlament* [online]. První pilíř společné zemědělské politiky: II. Přímá podpora podnikům. 2008. [cit. 20. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/agriculture/article_7211_cs.htm>.
46. *Europa.eu – Portál Evropské unie* [online]. Zemědělství. 2011. Dostupný z WWW:
<http://europa.eu/pol/agr/index_cs.htm>.
47. *Europa.eu – Zemědělství a rozvoj venkova* [online]. Charakteristika Evropského zemědělství. 2010. [cit. 12. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/agriculture/capexplained/index_cs.htm>.
48. *Europa.eu – Zemědělství a rozvoj venkova* [online]. Nové členské státy, nové výzvy. 2010. [cit. 12. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/agriculture/capexplained/challenge/index_cs.htm>.
49. *Europa.eu – Zemědělství a rozvoj venkova* [online]. Úspěšně provedené změny v minulosti. 2009. [cit. 10. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/agriculture/capexplained/change/index_cs.htm>.
50. *European Agency for Safety and Health at Work* [online]. Agriculture. 2010. [cit. 4. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://osha.europa.eu/en/sector/agriculture/index_html>.

51. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Finanční perspektiva 2007-2013. 2006. [cit. 10. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/8905/sekce/financni-perspektiva-2007-2013/>>.
52. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Finanční perspektiva – vývoj. 2005. [cit. 10. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/8904/sekce/financni-perspektiva---vyvoj/>>.
53. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Kodaňská kritéria. [cit. 17. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/287/sekce/>>.
54. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Předvstupní pomoc - IPA. 2008. [cit. 21. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/8635/10762/clanek/nastroj-predvstupni-pomoci-ipa/>>.
55. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [on-line]. Zemědělství. 2010. [cit. 1. 12. 2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8924/sekce/zemedelstvi/>>.
56. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Zemědělství. 2010. [cit. 6. 12. 2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8924/17093/clanek/zemedelstvi/>>.
57. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Zemědělství a rybolov. 2009. [cit. 6. 2. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/8451/10154/clanek/aktualizace-zdravotni-kontrola-reformy-spolecne-zemedelske-politiky/>>.
58. *Euroskop.cz – Věcně o Evropě* [online]. Zemědělství - Francie a Německo našly shodu o budoucnosti zemědělství v EU. 2010. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.euroskop.cz/8963/17360/clanek/francie-a-nemecko-nasly-shodu-o-budoucnosti-zemedelstvi-v-eu/>>.
59. *Evropská komise – Rozšíření* [online]. Finanční pomoc. 2010. [cit. 13. 3. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/former-assistance_cs.htm>.
60. *Fondy Evropské unie* [online]. Finanční perspektiva na léta 2007-2013: výsledná podoba. 2010. [cit. 12. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<<http://www.strukturalni-fondy.cz/Informace-o-fondech-EU/Regionalni-politika-EU/Dokumenty/Legislativa/Financni-perspektiva-2007-2013/Financni-perspektiva-EU-na-leta-2007-2013--vysledn>>.

61. *Fondy Evropské unie* [online]. IPA – Instrument for Pre-accession Assistance. 2008. [cit. 21. 2. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/I/IPA---Instrument-for-Pre-accession-Assistance>>.
62. *Mediafax* [online]. Füle: Západní Balkán patří do EU, musí ale plnit evropské standardy. 2010. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.mediafax.cz/zahranici/3049971-Fule-Zapadni-Balkan-patri-do-EU-musi-ale-plnit-evropske-standardy>>.
63. *Ministerstvo financí ČR* [online]. Finanční perspektiva. 2009. [cit. 12. 12. 2010]. Dostupný z WWW:
<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/eu_financi_perspektiva.html>.
64. *První zprávy* [online]. Německo zažívá nárůst produktivity zemědělství. 2010. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<<http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/business/nemecko-zaziva-narust-produktivity-zemedelstvi/>>.
65. *Velvyslanectví České republiky v Římě* [online]. Teritoriální informace – Itálie – za rok 2008. 2009. [cit. 29. 4. 2011]. Dostupný z WWW:
<http://www.mzv.cz/rome/cz/obchod_a_ekonomika/souhrnna_teritorialni_informace/teritorialni_informace_italie/teritorialni_informace_italie_za_rok.html>.

Seznam zkratek

CARDS	Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation Pomoc Společenství při obnově, rozvoji a stabilizaci
CMO	Common Market Organisation Společná organizace trhu
ČR	Česká republika
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
EAGF	European Agricultural Guarantee Fund Evropský zemědělský záruční fond
EAGGF	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund Evropský zemědělský záruční a orientační fond
EHS	Evropské hospodářské společenství
EP	Evropský parlament
ERDF	European Regional Development Fund Evropský fond regionálního rozvoje
ESF	European Social Fund Evropský sociální fond
ES	Evropské společenství
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
EU-10	10 členských států, které se staly členy EU 1. 5. 2004
EU-12	12 nových členských států
EU-15	EU-15 členských států
EU-27	EU-27 členských států
EUR	Euro
FYROM	The former Yugoslav Republic of Macedonia Bývalá Jugoslávská republika Makedonie
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade Všeobecná dohoda o clech a obchodu
GBP	Britská libra
ha	Hektar
HDP	Hrubý domácí produkt

HSS	Politika hospodářské a sociální soudržnosti
IPA	Instrument for Pre-accession Assistance Instrument pro předvstupní pomoc
IPARD	Instrument for Pre-Accession Assistance in Rural Development Nástroj pro předvstupní pomoc v rozvoji venkova
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession Nástroj předvstupních strukturálních politik
JVT	Jednotný vnitřní trh
mil.	milion
mld.	miliarda
NATO	North Atlantic Treaty Organisation Severoatlantická aliance
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci
PHARE	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies Pomoc Polsku a Maďarsku při obnově jejich ekonomik
PPS	Purchasing Power Standard Parita kupní síly (standard)
SAA	Stabilisation and Association Agreements Dohodu o stabilizaci a přidružení
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova
SAPS	Single Area Payment Scheme Jednotná platba na plochu
SFA	Single Farm Payment Jednotné dotační zemědělská platba podnikům
SVE	země střední a východní Evropy
SZP	Společná zemědělská politika
SZP EU	Společná zemědělská politika Evropské unie
TOP-UP	doplňkové platby
USA	United States of America Spojené státy americké
VB	Velká Británie

WTO	World Trade Organization Světová obchodní organizace
ŽP	Životní prostředí

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

Tabulka č. 2.1: Finanční perspektiva na období 2000 - 2006

Tabulka č. 2.2: Finanční perspektiva na období 2007 – 2013

Tabulka č. 3.1: Postupné narůstání přímých plateb v rámci SZP v EU-10

Tabulka č. 3.2: Kvóty a referenční množství pro EU-10

Tabulka č. 3.3: Základní ukazatele kandidátských a potenciálních kandidátských států pro
oblast zemědělství

Tabulka č. 3.4: Zemědělsky využitá plocha

Tabulka č. 4.1: Základní ukazatele členských států pro oblast zemědělství

Seznam grafů

Graf č. 2.1: Cenová soustava na zemědělském trhu EU

Graf č. 2.2: Zemědělství jako procento celkového rozpočtu EU - závazky

Graf č. 4.1: Vývoj soběstačnosti EU v oblasti produkce určitých produktů

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářské práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití, mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 11. 5. 2011

.....
Monika Škodíková

Adresa trvalého pobytu studenta:

Kozlovice 230, 739 47

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Charakteristika zemědělského sektoru EU

Obrázek č. 1: Struktura zemědělské výroby v EU v roce 2005

Obrázek č. 2: Struktura zemědělského vývozu EU v roce 2002

Obrázek č. 3: Hlavní položky zemědělského dovozu EU v roce 2002

Obrázek č. 4: Podíl na zemědělské výrobě EU v roce 2005

Příloha č. 2 – Výdaje na SZP

Graf č. 1: Výdaje na SZP na celkových výdajích EU

Graf č. 2: Výdaje SZP a její reforma

Příloha č. 3 - Obchod se zemědělskými produkty

Graf č. 1: Hlavní položky dovozu zemědělských produktů do EU

Graf č. 2: Hlavní položky vývozu zemědělských produktů z EU

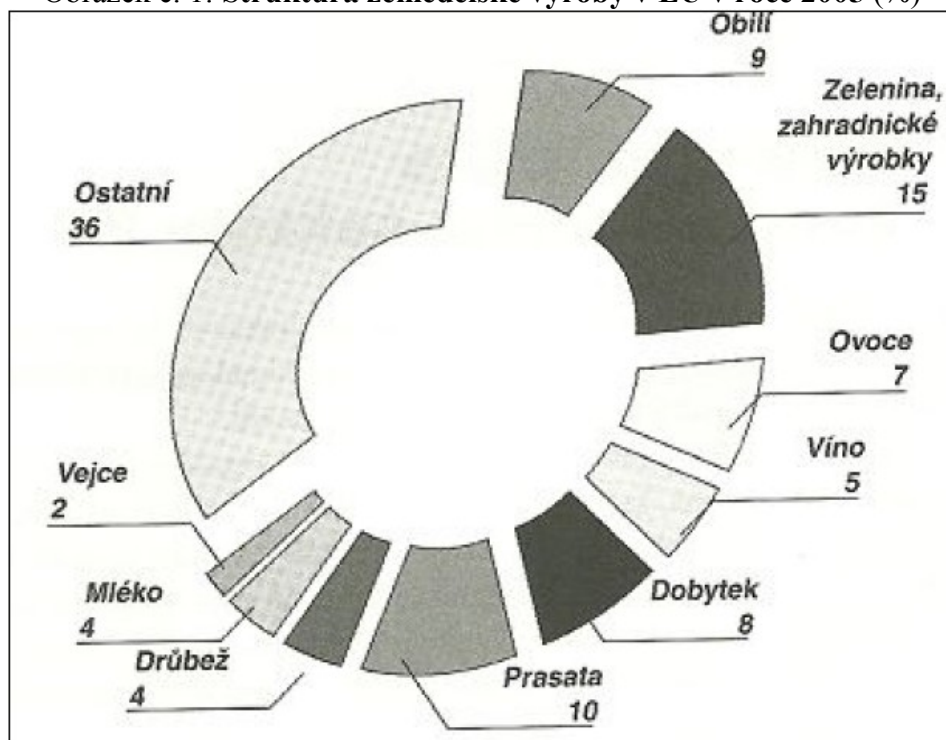
Příloha č. 4 – Základní charakteristické údaje

Tabulka č. 1: Základní údaje členských států EU

Přílohy

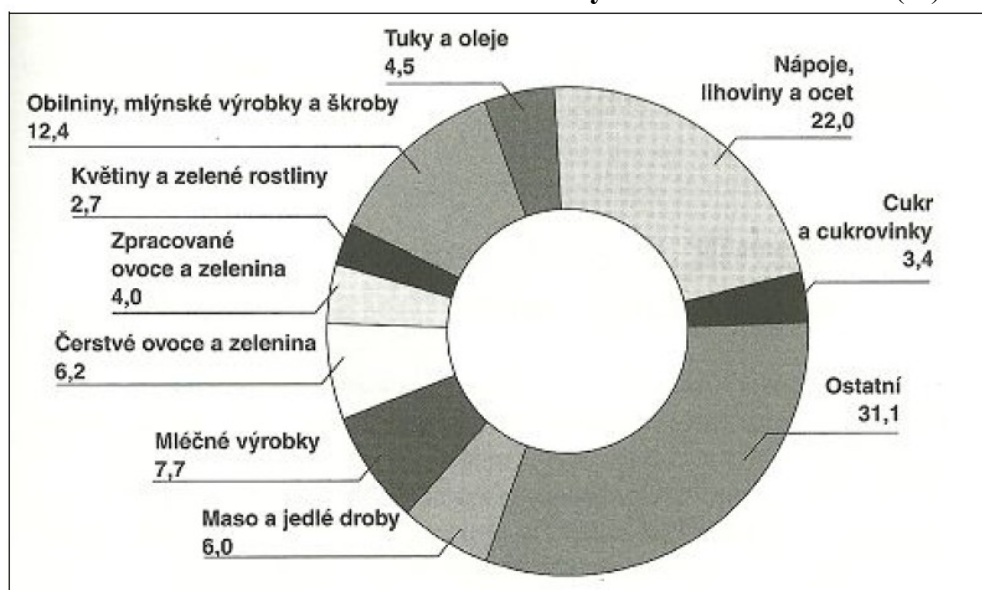
Příloha č. 1 – Charakteristika zemědělského sektoru EU

Obrázek č. 1: Struktura zemědělské výroby v EU v roce 2005 (%)

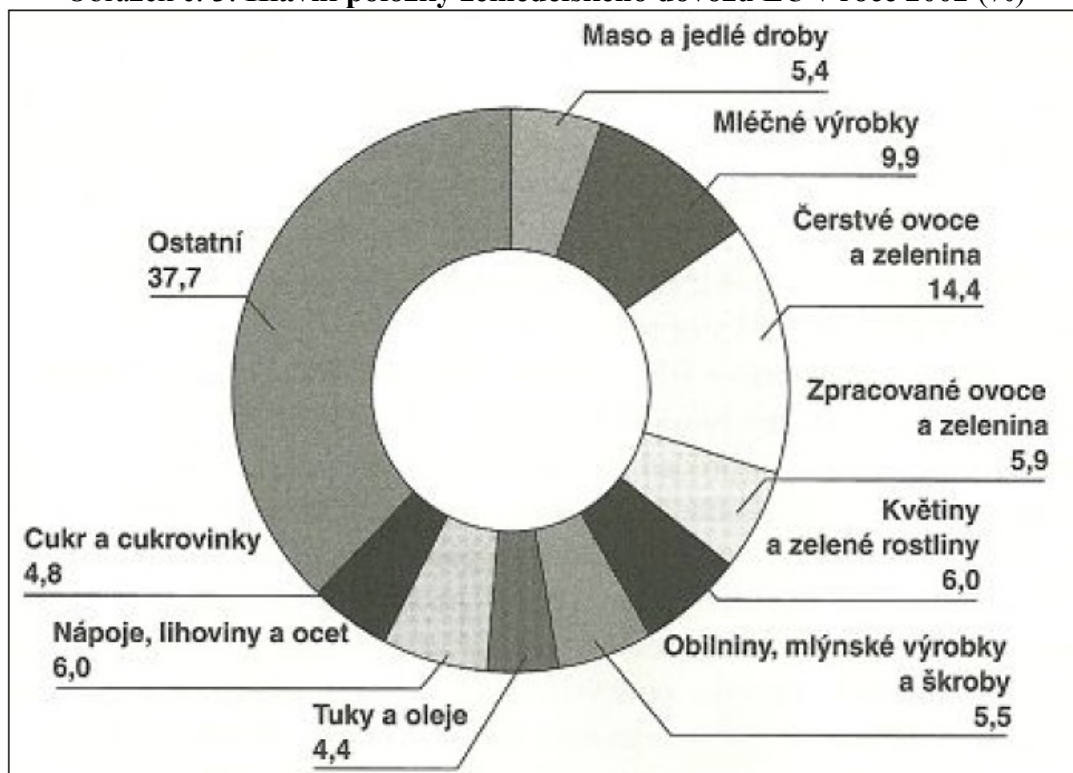
Zdroj: Fojtíková, Lebiezik, 2008, str. 2

Obrázek č. 2: Struktura zemědělského vývozu EU v roce 2002 (%)

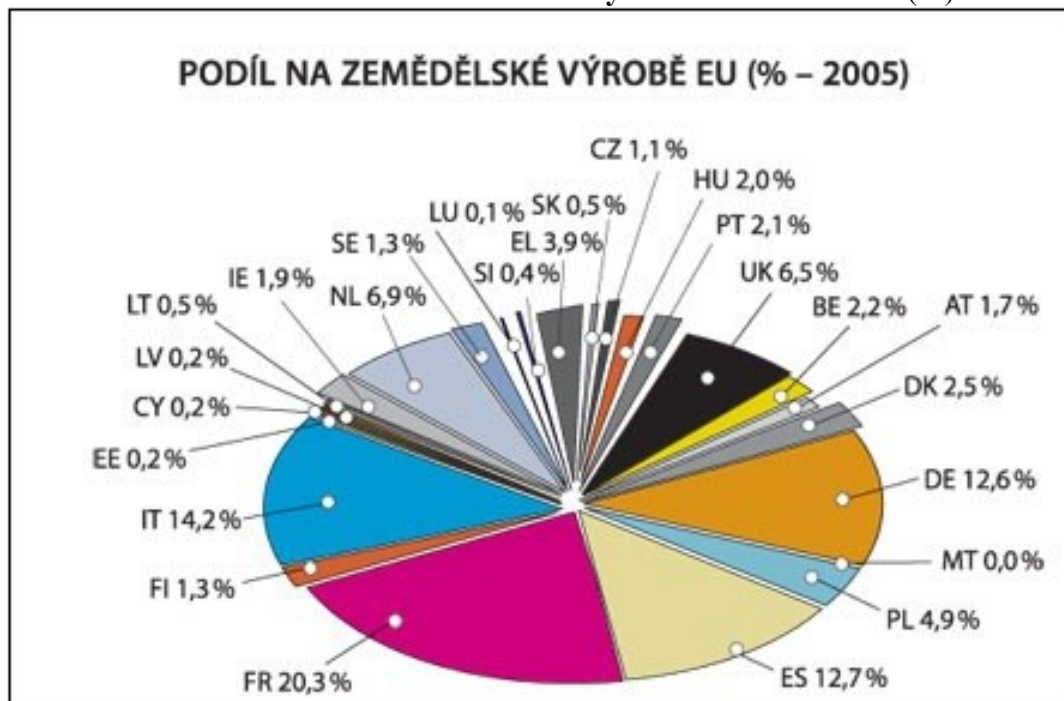
Zdroj: Fojtíková, Lebiezik, 2008, str. 3

Obrázek č. 3: Hlavní položky zemědělského dovozu EU v roce 2002 (%)

Zdroj: Fojtíková, Lebieczik, 2008, str. 3

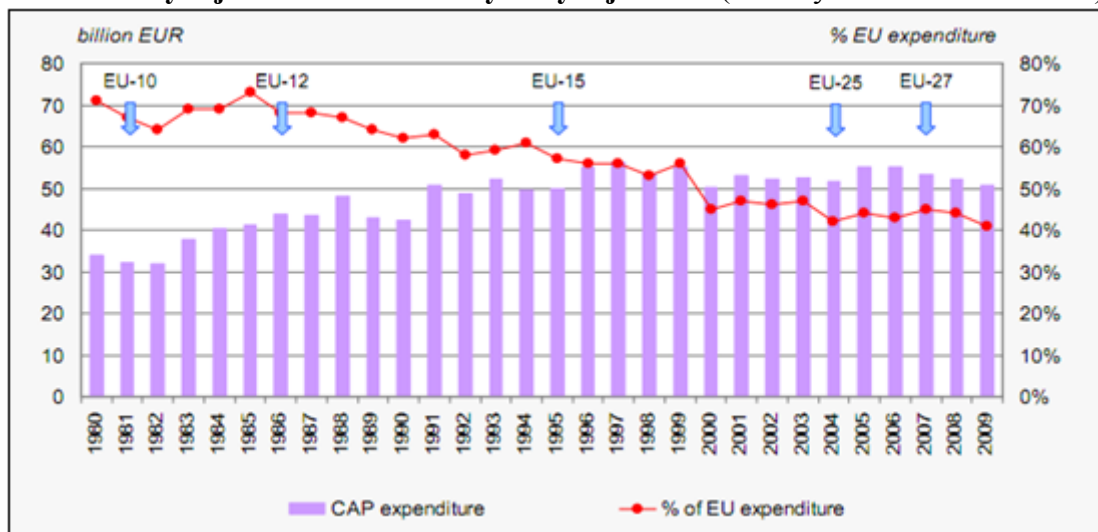
Obrázek č. 4: Podíl na zemědělské výrobě EU v roce 2005 (%)

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/capexplained/index_cs.htm, 2008

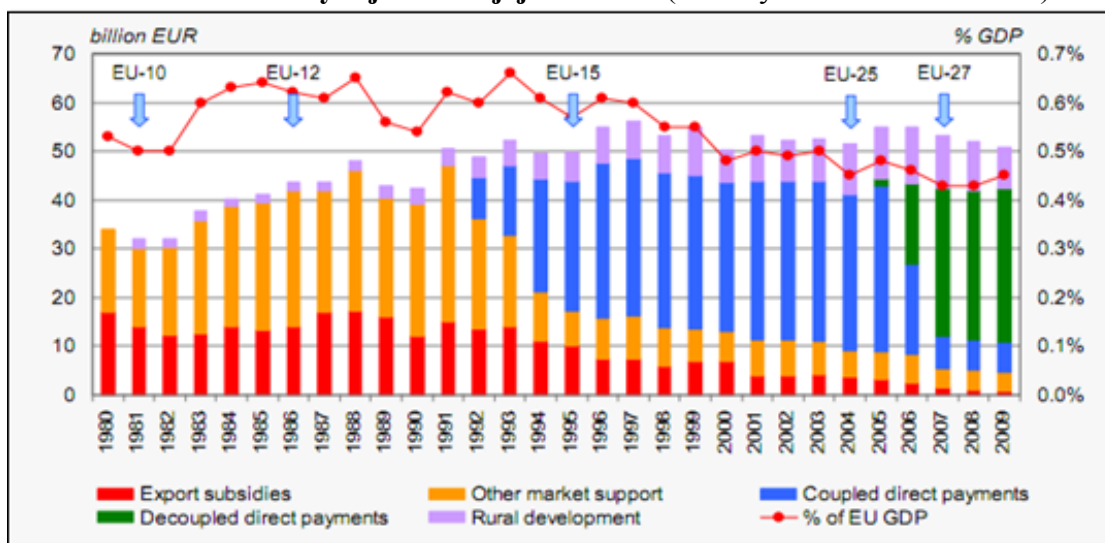
Příloha č. 2 – Výdaje na SZP

Graf č. 1: Výdaje na SZP na celkových výdajích EU (ve stálých cenách roku 2007)

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/graphs/graph1_en.pdf, 2010

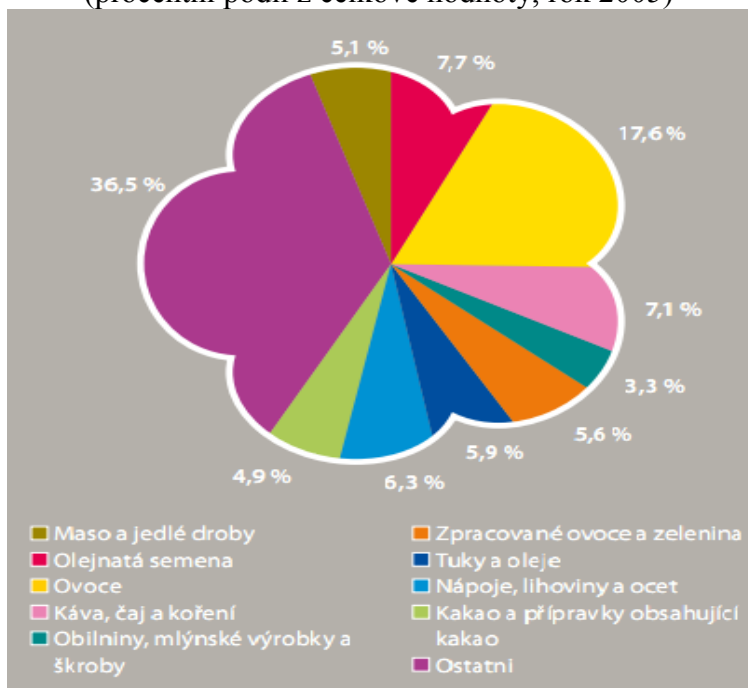
Graf č. 2: Výdaje SZP a její reforma (ve stálých cenách roku 2007)

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/graphs/graph2_en.pdf, 2010

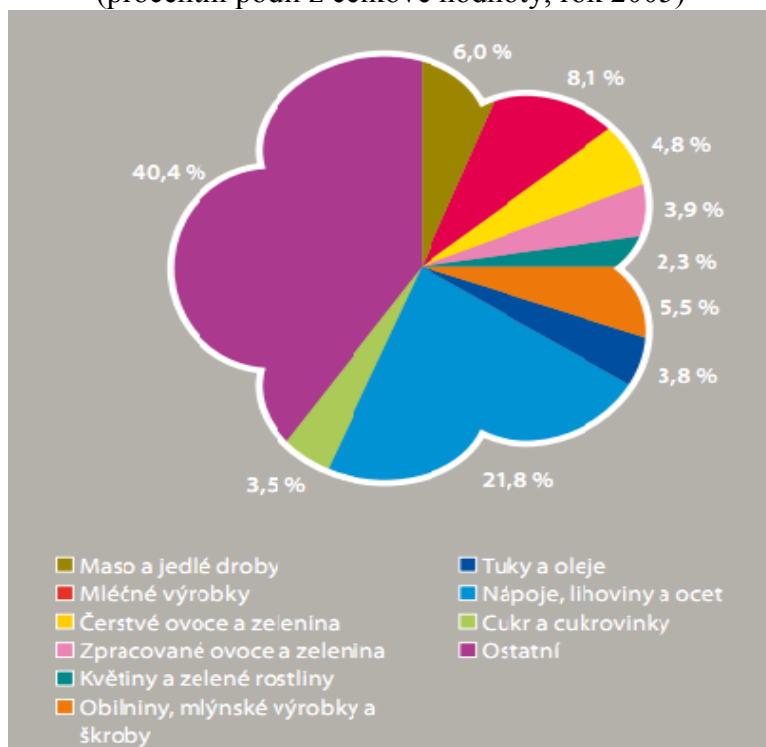
Příloha č. 3 - Obchod se zemědělskými produkty

Graf č. 1: **Hlavní položky dovozu zemědělských produktů do EU**
(procentní podíl z celkové hodnoty, rok 2005)

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010

Graf č. 2: **Hlavní položky vývozu zemědělských produktů z EU**
(procentní podíl z celkové hodnoty, rok 2005)

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf, 2010

Příloha č. 4 – Základní charakteristické údaje

Tabulka č. 1: Základní údaje členských států EU (za rok 2008)

	Total area (km ²)	Population (1 000 inhabitants)	GDP/ inhabitants PPS ⁽²⁾	Inflation ⁽¹⁾ %	Unemployment rate (% of civilian working population)	Total civilian working population (x 1 000)	Trade balance (Mio EUR) ⁽³⁾
1	2	3	4	5	6	7	8
EU-27	4 325 248	497 645	25 100	3.7	7.0	219 050	-242 835
Belgique/België	30 528	10 667	28 600	4.5	7.0	4 380	-21 036
Bulgarie	111 002	7 640	10 100	12.0	5.6	3 253	-5 613
Česká republika	78 868	10 381	20 100	6.3	4.4	4 922	-6 087
Danmark	43 098	5 476	29 800	3.6	3.3	2 804	3 109
Deutschland	357 104	82 218	29 100	2.8	7.5	38 210	72 171
Eesti	45 227	1 341	17 100	10.6	5.5	655	336
Éire/Ireland	70 285	4 401	34 300	3.1	6.0	2 112	14 833
Elláda	131 957	11 214	23 500	4.2	7.7	4 510	-20 915
España	505 365	45 283	25 900	4.1	11.3	20 356	-57 939
France	549 087	63 983	26 900	3.2	7.4	25 564	-5 382
Italia	301 323	59 619	25 200	3.5	6.7	23 222	-19 742
Kypros/Kıbrıs	9 251	789	24 100	4.4	3.7	378	-2 063
Latvija	64 589	2 271	14 000	15.3	7.5	1 118	-5 514
Lietuva	65 300	3 366	15 300	11.1	5.8	1 534	-2 581
Luxembourg	2 586	484	68 100	4.1	5.1	203	-3 419
Magyarország	93 034	10 045	15 700	6.0	7.8	3 926	-5 303
Malta	316	410	18 900	4.7	6.0	156	189
Nederland	37 354	16 405	33 900	2.2	2.8	8 464	-112 592
Österreich	83 870	8 319	30 900	3.2	3.8	4 028	8 784
Polska	312 679	38 116	14 400	4.2	7.1	15 240	-12 831
Portugal	91 909	10 618	18 900	2.7	7.6	5 170	-6 178
România	238 391	21 529	11 500	7.9	5.8	9 353	-7 307
Slovenija	20 273	2 010	22 700	5.5	4.4	985	-1 183
Slovensko	49 036	5 401	18 000	3.9	9.5	2 358	-5 907
Suomi/Finland	338 420	5 300	28 900	3.9	6.4	2 492	5 383
Sverige	450 295	9 183	30 300	3.3	6.2	4 541	14 641
United Kingdom	244 101	61 176	29 400	3.6	5.6	29 118	-66 690
EU-25	3 975 855	468 477	25 900	3.5	7.0	206 445	-229 915
EU-15	3 237 282	394 345	27 800	3.5	7.1	175 171	-194 971
Hrvatska	56 590	4 436	15 800	6.0	8.4	1 614	-11 298
P. R. Makedonija	25 710	2 045	8 200		33.8	907	-4 658
Türkiye	783 560	70 586	11 500	10.4	9.4	21 207	-47 565
États-Unis	9 826 675	313 289	38 700	3.8	5.8	154 287	-588 071
Japon	377 915	110 490	27 800	1.4	4.1	66 010	12 835

⁽¹⁾ Harmonized indices of consumer prices.

⁽²⁾ Purchasing power standard.

⁽³⁾ Total: all products.

Zdroj: <http://www.ilo.org/public/libdoc/igo/2010/460719.pdf>, 2010